

F. ENGELS

SOSIALISMIN KEHITYS UTOPIASTA TIETEEKSI

ESIPUHE ENGLANNINKIELISEEN PAINOKSEEN

Tämä pieni kirjanen on alkujaan suuremman kokonaisuuden osa. V. 1875 tienoilla tri E. Dühring, Berliinin yliopiston yksityisdosentti, äkkiä ja melko isoäänisesti julisti kääntyneensä sosialismiin ja esitti saksalaiselle yleisölle ei ainoastaan seikkaperäisen sosialistisen teorian, vaan myös täydellisen käytännöllisen suunnitelman yhteiskunnan uudestijärjestämiseksi. On itsestään ymmärrettävää, että hän hyökkäsi voimainsa takaa edeltäjiensä kimppuun; ennen kaikkea hän kunnioitti Marxia purkamalla koko kiukkunsa häneen.

Tämä tapahtui samoihin aikoihin, jolloin Saksan sosialistisen puolueen molemmat osat — eisenachilaiset ja lassallelaiset — olivat vastikään sulautuneet yhteen ja siten puolue ei ainoastaan tavattomasti voimistunut, vaan sai myös — mikä oli vielä tärkeämpää — mahdollisuuden kohdistaa kaikki voimansa yhteistä vihollista vastaan. Saksan sosialistinen puolue oli muodostumassa nopeasti voimatekijäksi. Mutta puolueen muuttaminen voimatekijäksi vaati ennen kaikkea olemaan vaarantamatta sen vasta saavutettua yhtenäisyyttä. Tri Dühring ryhtyi kuitenkin julkisesti muodostamaan ympärilleen lahkokuntaa, tulevan erillisen puolueen ydintä. Meidän täytyi sen vuoksi ottaa vastaan taisteluhaaste ja ryhtyä taisteluun, miellytti se meitä tai ei.

Se oli kuitenkin ilmeisesti aikaa vaativa, joskaan ei niin kovin vaikea juttu. Kuten tunnettua, meille saksalaisille on ominaista hirveän raskas *perusteellisuus*, eräänlainen perusteellinen syvämietteisyys taikka syvämietteinen perusteellisuus, miksi sitä nyt

sitten sanottaneenkin. Kun joku meistä esittää jotakin, mikä hänestä on uusi oppi, hänen täytyy muovata se ensin kaikkikäsitteväksi systeemiksi. Hän on todisteleva, ettei enempää logiikan ensimmäisillä periaatteilla kuin maailman kaikkeuden peruslaeilakaan ole alunperin ollut mitään muuta tarkoitusta kuin johtaa viime kädessä tähän vasta keksittyyn, kaiken kruunaavaan teoriaan. Ja tri Dühring on tässä suhteessa ollut aivan kansallisen mallimitan mukainen. Ei vähempää kuin täydellinen „Filosofian systeemi” — henki-, moraal-, luonnon- ja historianfilosofian systeemi —, täydellinen „Kansantaloustieteen ja sosialismin systeemi” ja päätteeksi „Kansantaloustieteen kriittinen historia” — kolme paksua oktaavokokoista, sekä painoltaan että sisällöltään raskasta nidettä, kolme yleensä kaikkia edellisiä filosofeja ja taloustieteilijöitä ja eritoten Marxia vastaan mobilisoitua argumenttiarmeijakuntaa — todellakin yritys suorittaa täydellinen „tieteen mullistus” — kaiken tämän sain ottaa tähtäimeeni. Minun oli käsiteltävä kaikkea mahdollista, alkaen aika- ja paikkakäsitteistä aina bimetallismiin; materian ja liikunnan ikuisuudesta aina moraaliateiden katoavaiseen luonteeseen asti; Darwinin luonnollisesta valinnasta aina nuorison kasvatukseen tulevaisuuden yhteiskunnassa. Vastustajani systeemin laveus antoi sentään minulle tilaisuuden kehittää vastapainoksi ja yhtenäisemmässä muodossa kuin aikaisemmin Marxin ja minun edustamia katsomuksia näistä sangen erilaisista asioista. Ja tämä olikin pohjimmaisoin syy, joka sai minut käymään käsiksi tähän muutoin niin epäkiitolliseen tehtävään.

Vastaukseni julkaistiin ensin artikkelisarjana Leipzigin „Vorwärts”¹ lehdessä, sosialistisen puolueen pää-äänenkannattajassa, ja myöhemmin kirjana: „Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana”, josta v. 1886 ilmestyi Zürichissä toinen painos.

Nykyisin Lillen edustajana Ranskan parlamentissa olevan ystäväni Paul Lafarguen pyynnöstä laadin tämän kirjan kolme lukua lentokirjaseksi, jonka hän käänsi ja julkaisi v. 1880 nimellä „Socialisme utopique et socialisme scientifique”². Tämän ranskankielisen tekstin mukaan valmistettiin sitten puolalainen ja espanjalainen laitos. Vuonna 1883 saksalaiset ystävämmme toimitivat kirjasen julkisuuteen alkukielellä. Sen jälkeen on saksankielisen tekstin pohjalla julkaistu italian-, venäjän-, tanskan-, hollannin- ja romaniankieliset käännökset. Käsillä oleva englanninkielinen laitos mukaan luettuna tämä pikku kirjanen on levinnyt siis kymmenellä eri kielellä julkaistuna. Arvelen, ettei

¹ „Vorwärts” („Eteenpäin”) — Gothan yhdistymiskongressin jälkeen Saksan sosialidemokraattisen puolueen pää-äänenkannattaja, ilmestyi Leipzigissa vv. 1876—1878. *Toim.*

² „Utooppinen sosialismi ja tieteellinen sosialismi”. *Toim.*

mitään muuta sosialistista teosta, ei edes v. 1848 ilmestynyttä „Kommunistista manifestiamme” eikä Marxin „Pääomaa”, ole käännetty niin monelle eri kielelle. Saksassa on kirjasesta otettu neljä painosta, jotka tekevät yhteensä noin 20 000 kappaletta.

„Markki”¹ liitteen tulon kirjoittaneeksi pitäen silmällä saksalaisen maanomistuksen historiaa ja kehitystä koskevien pohjatietojen levittämistä Saksan sosialistisessa puolueessa. Se tuntui erikoisen tarpeelliselta aikana, jolloin kaupunkien työväen valloittaminen sosialistisen puolueen puolelle oli edistynyt melko pitkälle ja sopi ottaa käsiteltäviksi maatyöläiset ja talonpojat. Tämä liite sisällytettiin julkaisuun, koska alkuperäiset, kaikille germaanisille heimoille yhteisesti ominaiset maanomistusmuodot ja niiden rappeutumishistoria ovat Englannissa vieläkin vähemmän tunnettuja kuin Saksassa. En ole muuttanut alkuperäistä tekstiä, siis ottanut huomioon Maksim Kovalevskin hiljakkoin esittämää hypoteesia, jonka mukaan markin jäsenten keskeistä peltö- ja niittymaiden jakoa edelsi ison, useita sukupolvia käsittävän patriarkaalisen perhekunnan yhteisesti suorittama maan viljely (siitä esimerkkinä on vielä tänäkin päivänä eteläslaavilainen zadruga) ja jako tapahtui myöhemmin, kun yhteisö oli kasvanut niin suureksi, että se oli liian jäykkä hoitamaan yhteisesti taloutta. Kovalevski on todennäköisesti täysin oikeassa, joskin kysymys on yhä *sub judice*².

Tässä kirjassa käytetyt taloustieteelliset termit, mikäli ne ovat uusia, ovat yhdenmukaisia Marxin „Pääoman” englanninkielisessä painoksessa käytettyjen termien kanssa. „Tavaratuotannolla” tarkoitamme sitä taloudellista kehitysvaihetta, jolloin esineitä ei tuoteta ainoastaan tuottajien kulutusta, vaan myös vaihtoa silmällä pitäen, ts. niitä tuotetaan *tavaroina* eikä käyttöarvoina. Tämä vaihe on kestänyt siitä lähtien, kun alettiin tuottaa vaihtoa varten, aina nykyaikaan asti; se on kehittynyt täydellisyhteensä vasta kapitalistisen tuotannon aikana, ts. oloissa, joissa kapitalisti, tuotannonvälineiden omistaja, palkkaa työhön työläisiä, ihmisiä, joilta on otettu pois kaikki tuotannonvälineet paitsi heidän työvoimaansa, ja pistää taskuunsa tuotteiden myyntihinnan ja kustannusten välisen erotuksen. Teollisen tuotannon historian jaamme keskiajasta alkaen kolmeen jaksoon: 1. käsityö, pienkäsityöläismestarit muutamane kisälleineen ja oppipoikineen, jolloin jokainen työntekijä valmistaa koko tuotteen; 2. manufaktuuri,

¹ „Markki” — muinaisgermaaniin yhteisö. Tämän nimisessä kirjoittelussa, joka oli „Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi” teoksen ensimmäisen saksankielisen laitoksen liitteenä, Engels kuvaili lyhyesti Saksan talonpoikaiston historiaa muinaisajoista alkaen. *Toim.*

² *sub judice* — ratkaisematta. *Toim.*

jolloin suurempi määrä yhteen suureen verstaaseen ryhmittyneitä työläisiä valmistaa koko tuotteen sellaisen työnjakoperiaatteen mukaisesti, että kukin työläinen suorittaa vain osan koko työtoimituksesta, joten tuote on valmis vasta sitten, kun se on kulkenut vuoron perään jokaisen käsien kautta; 3. nykyaikainen teollisuus, jolloin jollakin käyttövoimalla käyvät koneet valmistavat tuotteen ja työläisen toiminta rajoittuu koneiston toiminnan valvomiseen ja sääntelyyn.

Tiedän varsin hyvin, että tämän kirjasen sisältö loukkaa suurta osaa brittiläisestä lukijakunnasta. Mutta jos me mannermaalaiset olisimme vähänkin pitäneet lukua brittiläisestä „respektistä”, ts. brittiläisestä poroporvarillisuudesta, niin olisimme olleet vieläkin häijympiä kuin nyt. Tämä teos edustaa sitä, mitä me sanomme „historialliseksi materialismiksi”, ja sana materialismi kuulostaa brittiläisen lukijakunnan valtaenemmistöstä korvia vihlovalta epäsoinnulta. „Agnostisismi”¹ ehkä menisi vielä mukiin, mutta materialismi on kerrassaan mahdotonta.

Ja silti 17. vuosisadalta alkaen koko uuden ajan materialismin syntymäkoti on alunperin Englannissa eikä missään muualla.

„Materialismi on Ison-Britannian oma poika. Jo sen skolasitikko Duns Scotus kysyi itseltään: eikö materia voisi ajatella.

Tehdäkseen sellaisen ihmeen mahdolliseksi hän turvautui jumalan kaikkivaltaan, so. pakotti itse teologian julistamaan materialismia. Lisäksi hän oli nominalisti². Nominalismi on pääaineksena englantilaisten materialistien opeissa, kuten se ylipäänsä on materialismin ensimmäinen ilmentymä.

Englantilaisen materialismin todellinen kantaisä on Bacon. Luonnontiede on hänestä tosi tiedettä ja kokemusperäinen fysiikka luonnontieteen tärkein osa. Anaksagoras homoiomeereineen ja Demokritos atomeineen ovat ehtimiseen hänen auktoriteettejaan. Hänen oppinsa mukaan aistit ovat pettämättömiä ja kaiken tiedon lähde. Tiede on kokemustiedettä ja merkitsee rationaalisen metodin soveltamista aistihavaintoon. Induktio, analyysi, vertailu, havainto ja kokeilu ovat rationaalisen metodin pääehtoja. Materian luontaisista ominaisuuksista liikunta on ensimmäinen ja tärkein ei ainoastaan mekaanisena ja matemaattisena liikkeenä, vaan sitäkin enemmän pyrkimyksenä, elonhenkenä, jännityksenä eli — Jakob Böhmen sanontaa käyttääksem-

¹ *Agnostisismi* — kreikankielisistä sanoista: a — ei, gnosis — tieto. Agnostikko pitää aineellisten esineiden olemassaoloa mahdollisena, mutta kieltää niiden olevan tiedostettavissa. *Toim.*

² *Nominalismi* — latinalaisesta sanasta: nomen — nimi; keskiajan filosofisia suuntia; nominalismin mukaan yleiset lajikäsitteet ovat vain toisiaan muistuttavia esineitä tarkoittavia nimiä. *Toim.*

me — materian tuskana (Qual)¹. Materian alkumuotoja ovat elävät, yksilöllistävät, sille ominaiset, spesifiikkisiä eroavaisuuksia luovat olennaiset voimat.

Baconin, ensimmäisen luojansa, opissa materialismi kätkee vielä naiivissa muodossa itseensä kaikinpuolisen kehityksen idun. Materia hymyilee runollisen aistimellisessa loistossaan ihmiselle. Sitä vastoin itse aforistisessa opissa vilisee yhä vilisemällä teologisia epäjohdonmukaisuuksia.

Kehittyessään edelleen materialismi yksipuolistuu. Baconin materialismin systematisoija on Hobbes. Aistimellisuus kadottaa värikkyytensä ja muuttuu geometrikon abstraktiseksi aistimellisuudeksi. Fyysinen liikunta uhrataan mekaaniselle eli matemaattiselle liikkeelle; geometria julistetaan päätieteksi. Materialismi muuttuu vihamieliseksi ihmiselle. Materialismin täytyy kuolettaa lihansa ja muuttua askeetiksi voidakseen voittaa ihmistä vihaavan aineettoman hengen omalla alallaan. Se esiintyy järkiolentona, mutta kehitelee myös häikäilemätöntä järjen johdonmukaisuutta.

Jos aistimus on kaiken inhimillisen tiedon lähde, järkeilee Hobbes pitäen Baconia lähtökohtanaan, niin havainto, ajatus, käsitys jne. eivät ole muuta kuin aistimellisestä muodostaan enemmän tai vähemmän vapautuneen esinemaailman fantomeja. Tiede voi vain antaa nimen niille fantomeille. Yhtä nimeä voidaan käyttää useammasta fantomista. Vieläpä voi olla olemassa nimienkin nimiä. Mutta ristiriitaista olisi myöntää toisaalta, että kaikkien ideain alkuperä on aistimaailmassa, ja väittää toisaalta, että sana on enemmän kuin sana, että mielessämme aina yksityisinä kuvastuvien olevaisten lisäksi olisi olemassa vielä yleinen olevainen. Aineeton substanssi on pikemminkin samanlainen ristiriita kuin aineeton aine. Aine, olemassaolo, substanssi ovat yksi ja sama reaalinen idea. *Ajatusta ei voida erottaa aineesta, joka ajattelee*². Aine on kaikkien muutoksien subjekti. Sana „loputon” on järjetön, jollei se merkitse meidän henkemme kykyä tehdä loputtomasti lisäyksiä johonkin. Koska ainoastaan aineellinen on havaittavissa, tiedostettavissa, niin jumalan olemassaolosta ei tiedetä mitään. Vain oma olemassaoloni on varmaa. Jokainen inhimillinen intohimo on mekaanista liikuntaa, joka

¹ „Qual” on tässä filosofinen sanaleikki. „Qual” merkitsee kirjaimellisesti tuskaa, kipua, joka kannustaa johonkin tekoon. Mystikko Böhme sisällyttää tähän saksalaiseen sanaan myös jotakin latinalaisesta sanasta *qualitas* (ominaisuus). Hänen „qualinsa” oli — päinvastoin kuin ulkoinen kipu — aktiivinen alkuperuste, joka saa alkunsa sen alaisena olevan olion, suhteen tai persoonan spontaanisesta kehityksestä ja aiheuttaa vuorostaan tätä kehitystä. (*Engelsin huomautus englanninkieliseen laitokseen.*)

² Kursivointi Engelsin. Toim.

päättyy tai alkaa. Pyrkimyksien kohteena on hyvä. Ihminen on samojen lakien alainen kuin luonto. Valta ja vapaus ovat identtisiä.

Hobbes systematisoi Baconia perustelematta kuitenkaan lähemmin tämän tärkeintä periaatetta, nimittäin sitä, että tiedot ja ideat ovat peräisin aistimaailmasta.

Locke perustelee Baconin ja Hobbesin periaatetta ihmisjärjen alkuperää koskevassa kirjoittelussaan.

Niin kuin Hobbes teki lopun Baconin materialismin teistisistä¹ ennakkoluuloista, niin myös Collins, Dodwell, Coward, Hartley, Priestley ym. tekivät lopun Locken sensualismin viimeisistä teologisista raja-aidoista. Deismi² on — ainakin materialistille — vain sopiva ja helppo tapa irrottautua uskonnosta.”³

Näin kirjoitti Karl Marx nykyajan materialismin brittiläisestä alkuperästä. Ja ellei nykyisten englantilaisten mieitä erikoisemmin ylennä tuo tunnustus, minkä hän heidän esi-isilleen antoi, niin emme voi muuta kuin säälitellä. Sittenkin on kiistatonta, että Bacon, Hobbes ja Locke olivat ranskalaisten materialistien loistavan koulukunnan isiä, ranskalaisten materialistien, jotka kaikista niistä voitoista huolimatta, joita saksalaiset ja englantilaiset saivat ranskalaisista niin maalla kuin merelläkin, tekivät 18. vuosisadan ennen kaikkea ranskalaiseksi vuosisadaksi jo kauan ennen tuon vuosisadan lopun kruunaavaa Ranskan vallankumousta, jonka tuloksia me muut pyrimme niin Englannissa kuin Saksassakin yhä vielä akklimatisoimaan.

Tätä ei voida mitenkään kieltää. Aina kun sivistynyt ulkomaalainen otti vuosisatamme puolivälissä asuinpaikakseen Englannin, hänen silmänsä pisti eniten Englannin „respektaabelin” keskiluokan uskonnollinen tekopyhyys ja tyhmyys — muuksi hän ei voinut sitä käsittää. Me olimme silloin kaikki materialisteja tai ainakin sangen pitkälle meneviä vapaa-ajattelijoita, ja meistä tuntui käsittämättömältä, että Englannissa miltei kaikki sivistyneet ihmiset uskoivat jos jonkinlaisiin mahdottomiin ihmeisiin ja että jopa geologitkin, kuten Buckland ja Mantell, vääristelivät tieteensä totuuksia, jotteivät olisi kolhineet liian kovin Mooseksen luomishistoriataruja. Tuntui käsittämättömältä, että täytyi mennä sivistymättömien pariin, „pesemättömään laumaan”, kuten silloin sanottiin, työläisten pariin, varsinkin owenilaisten sosialistien

¹ *Teistiset* — teismille ominaiset; *teismi* — filosofis-teologinen oppisuunta, joka tunnustaa persoonallisen jumalan, maailmankaikkeuden luojaan, olemassaolon. *Toim.*

² *Deismi* — filosofis-teologinen oppisuunta, joka kieltää persoonallisen jumalan olemassaolon, mutta tunnustaa jumalan persoonattomaksi maailman alkusyyksi. *Toim.*

³ *K. Marx ja F. Engels, Die heilige Familie, Frankfurt a. M. 1845, ss. 201—204. (Engelsin huomautus.)* — Ks. *K. Marx ja F. Engels, Teokset, 2. painos, 2. osa, ss. 142—144. Toim.*

pariin, jos tahtoi löytää ihmisiä, jotka rohkenivat käyttää uskonnon asioissa omaa järkeään.

Mutta sittemmin Englanti on „sivilisoitunut”. Vuoden 1851 näyttely soitti kuolinkelloja Englannin saariasemasta johtuneelle sulkeutuneisuudelle. Englanti kansainvälistyi vähitellen sekä ruokien että juomien, tapojen ja käsityksien puolesta siinä määrin, että alan yhä enemmän ja enemmän toivoa, että tietyt englantilaiset tavat tulisivat yhtä yleisiksi mannermaalla kuin eräät mannermaiset tavat ovat tulleet Englannissa. Varmaa kuitenkin on, että oliiviöljyn (jonka ennen v. 1851 tunsivat vain aristokratia) leviämistä seurasi mannermaisen skeptismin kohtalokas leviäminen uskonnon asioissa; on tultu jo niin pitkälle, että agnostisismi, jota tosin ei pidetä vielä aivan yhtä hyvänä kuin Englannin valtiokirkkoa, on kuitenkin saamansa arvonannon puolesta milteipä samalla tasolla kuin baptistilahko ja joka tapauksessa korkeammassa arvossa kuin pelastusarmeija. Enkä voi kuvitella muuta, kuin että monille, jotka sydämensä pohjasta surkuttelevat ja sadattelevat tätä epäuskon edistymistä, on lohdullista tietää, etteivät nämä vastaleivotut aatteet ole ulkomaista alkuperää eikä niitä ole varustettu merkinnällä *Made in Germany* — valmistettu Saksassa — kuten niin monet muut jokapäiväiset käyttöesineet, vaan että ne ovat päinvastoin vanhaa englantilaista alkuperää ja että niiden brittiläiset luojat menivät pari vuosisataa sitten hyvän matkaa pitemmälle kuin heidän nykyiset jälkeläisensä.

Todellakin, mitä muuta on agnostisismi kuin häveliästä materialismia? Agnostikon luonnonkäsitys on läpeensä materialistinen. Koko luonto, maailma, on omien lakiensa alainen ja sulkee ehdottomasti pois kaiken ulkoisen vaikutuksen. Mutta, lisää agnostikko varovaisesti, me emme kykene todistamaan, onko vai ei olemassa joku korkeampi olento tuntemamme maailman tuolla puolen. Tällä varauksella mahtoi olla arvonsa niihin aikoihin, jolloin Laplace Napoleonin kysyessä, miksei suuren astronomin teoksessa „*Mécanique céleste*”¹ ole kertaakaan mainittu luojaa, vastasi ylväästi: „*Je n'avais pas besoin de cette hypothèse*”². Mutta nykyään käsityksemme maailmankaikkeudesta ja sen kehityksestä ei jätä kerrassaan mitään tilaa enempää luojalle kuin kaikkivaltiaallekaan. Mikäli kuitenkin tahdottaisiin olettaa olevaksi joku korkein olento, joka on syrjäytetty koko olemassaolevasta maailmasta, niin sellainen olettamus olisi jo sinänsä ristiiriitä ja lisäksi, minun nähdäkseni, uskovaisten ihmisten tunteiden aiheutonta loukkaamista.

¹ *P. S. Laplace*, „*Traité de mécanique céleste*”, vol. I—V, Paris 1799—1825 („*Tutkielma taivaan mekaniikasta*”, osat I—V, Pariisi 1799—1825). *Toim.*

² „*En tarvinnut sellaista hypoteesia*”. *Toim.*

Agnostikkomme myöntää niin ikään, että koko tietoutemme perustuu niihin tietoihin, jotka saamme aistiemme kautta. Mutta, hän lisää, mistä tiedämme, antavatko aistimme meille oikean kuvan aistimistamme olioista? Ja edelleen hän ilmoittaa meille, että olioista tai niiden ominaisuuksista puhuessaan hän tarkoittaa todellisuudessa vain niitä vaikutelmia, joita oliot ovat hänen aisteihinsa tehneet, eikä itse näitä olioita ja niiden ominaisuuksia, sillä niistä hän ei voi tietää mitään varmaa. Tämä on tosin käsityskanta, jota on näköjään vaikea kumota pelkästään todistelun tietä. Mutta ennen kuin ihmiset todistelevat, he toimivat. „Alussa oli teko.” Ja inhimillinen toiminta oli ratkaissut vaikeuden jo kauan ennen kuin inhimillinen viisastelu keksi tuon vaikeuden. The proof of the pudding is in the eating.¹ Kun käytämme hyväksemme olioita niissä aistimiemme ominaisuuksien mukaisesti, silloin me asetamme varmalle koetukselle aistihavaintojemme oikeellisuuden tai virheellisyyden. Jos nämä havainnot ovat olleet väärinä, silloin täytyy myös kyseisen olion käytettävyydestä tekemämme päätelmän olla väärän, ja sellaisen käyttämisyrityksemme täytyy epäonnistua. Mutta jos saavutamme tarkoituksemme, jos huomaamme, että olio vastaa siitä saamaamme käsitystä ja olion käyttö antaa odotetun tuloksen, niin tämä on silloin myönteisenä todistuksena siitä, että oliosta ja sen ominaisuuksista saamamme aistihavainnot käyvät näissä puitteissa yhteen ulkopuolellamme olevan todellisuuden kanssa. Jos sitä vastoin huomaamme, että olemme tehneet vikapistön, niin silloin useimmiten ei kestä kauan, kun löydämme syyn siihen; huomaamme, että yrityksemme perustana ollut aistimus oli joko sinänsä epätäydellinen ja pinnallinen tai se oli kytketty muiden aistimusten tuloksiin tavalla, joka ei ole oikea todellisen asiaintilan kannalta; sanomme sitä virheelliseksi päätelmäksi. Niin kauan kuin kehitämme ja käytämme aistejamme oikein ja pysymme toimintatavoissamme oikealla tavalla tehtyjen ja käytettyjen aistihavaintojen asettamissa puitteissa, niin kauan tulemme huomaamaan, että toimintojemme menestyminen todistaa aistihavaintojemme olevan yhtäpitäviä aistimiemme olioiden aineellisen luonteen kanssa. Mikäli tiedämme, tähän saakka meidän ei ole ollut ainoassakaan tapauksessa pakko päätyä siihen johtopäätökseen, että tieteellisesti tarkistettut aistihavaintomme synnyttävät aivoissamme ulkoisesta maailmasta sellaisia mielteitä, jotka luonteeltaan poikkeavat todellisuudesta, tai että ulkoisen maailman ja aistihavaintojemme välillä on synnynnäinen ristiriita.

Mutta nyt tulee uskantilainen agnostikko ja sanoo: niin, me voimme kenties oikein aistia jonkin olion ominaisuudet, mutta

¹ Vanukkaan kokeileminen on sen syömisessä. *Toim.*

minkään aistimis- tai ajatusprosessin kautta emme voi käsittää itse oliota. Tämä olio sinänsä on tietoutemme tuolla puolen. Tähän on jo Hegel kauan sitten vastannut: jos tunnette olion kaikki ominaisuudet, niin tunnette myös itse olion; tällöin jää jäljelle vain se tosiasia, että kyseinen olio on olemassa meidän ulkopuolellamme, ja heti kun aistinne ovat todenneet myös tämän tosiasian, te olette täydellisesti käsittäneet kyseisen olion, tuon Kantin kuuluisan tiedostamattomissa olevan olion sinänsä. Tällä haavaa voimme tähän lisätä vain, että Kantin aikoina luonnon olioita koskeva tietoutemme oli vielä sikäli hajanaista, että kussakin niissä saatettiin olettaa olevan vielä jonkin erikoisen salaperäisen olion sinänsä. Mutta sittemmin nämä käsittämättömät oliot on toinen toisensa jälkeen luonnontieteen jättimäisen edistyksen ansiosta käsitetty, analysoitu ja vieläpä enemmänkin — reprodusoitu. Ja minkä me itse voimme *tehdä*, sitä emme varmastikaan voi sanoa tiedostamattomissa olevaksi. Vuosiatamme alkupuolen kemialle olivat orgaaniset aineet sellaisia salaperäisiä olioita. Nyt opimme muodostamaan niitä toinen toisensa jälkeen kemiallisista alkuaineista ja ilman orgaanisen prosessin apua. Nykyaikainen kemia julistaa: kun jonkin, minkä tahansa esineen kemiallinen kokoonpano tunnetaan, niin tuo esine voidaan muodostaa alkuaineista. Olemme tosin vielä kaukana korkeimpien orgaanisten aineiden, ns. valkuaisaineiden rakenteen tarkasta tuntemuksesta, mutta ei ole kerrassaan mitään perusteita luulla, ettemme edes vuosisatojenkaan kuluttua voisi saavuttaa tätä tuntemusta ja valmistaa sen avulla keinoitekoista valkuaisa. Ja kun pääsemme niin pitkälle, niin silloin luomme samalla myös orgaanista elämää, sillä elämä alimmista korkeimpiin muotoihinsa saakka ei ole mitään muuta kuin valkuaisaineen normaali olomuoto.

Mutta tehtyään nämä muodolliset varaukset, agnostikkomme puhuu ja toimii sitten kuin pinttynyt materialisti, joka hän pohjaltaan onkin. Hän saattaa sanoa: mikäli *me* tiedämme, materiaa ja liikuntaa eli, kuten nyt sanotaan, energiaa ei voida luoda eikä hävittää, mutta meillä ei ole mitään todisteita siitä, ettei niitä molempia ole jonakin tuntemattomana aikana luotu. Mutta jos yritätte jossakin tietyssä tapauksessa käyttää tätä myönnytystä häntä vastaan, niin hän oitis kehottaa teitä vaikenemaan. Joskin hän myöntää in abstracto¹ spiritualismin mahdolliseksi, niin in concreto² hän ei tahdo tietää siitä mitään. Hän on sanova teille: sikäli kun tiedämme ja voimme tietää, ei ole olemassa mitään maailmankaikkeuden luoja taikka valtiasta; sikäli kun olemme tulleet huomaamaan, materia ja energia eivät ole luotavissa

¹ — yleensä, ajatusperäisesti. *Toim.*

² — konkreettisesti. *Toim.*

eivätkä hävitettävissä; meille ajattelu on vain energian muoto, aivoston toimintaa; kaikessa, minkä *me* tiedämme, päädytään siihen, että aineellista maailmaa hallitsevat muuttumattomat lait jne. jne. Siis mikäli hän on *tieteen* mies ja mikäli hän jotakin *tietää*, sikäli hän on materialisti, mutta tieteensä ulkopuolella, niillä aloilla, missä hän ei ole oikein kotonaan, hän kääntää tietämättömyytensä kreikaksi ja sanoo sitä agnostisismiksi.

Yksi seikka näyttää joka tapauksessa varmalta: siinäkin tapauksessa, että olisin agnostikko, en voisi tässä kirjasessa luonnosteltua historiנקäsitystä nimittää „historialliseksi agnostisismiksi”. Uskovaiset ihmiset nauraisivat minulle pilkallisesti, ja agnostikot kysyisivät suuttuneina, aionko pilkata heitä. Niinpä toivonkin, ettei myöskään brittiläinen „respekti”, jota saksaksi sanotaan poroporvarillisuudeksi, kauhistu vallan kokonaan, jos englannin kielessä, samoin kuin niin monissa muissakin kielissä, käytän sanontaa „historiallinen materialismi” tarkoittamaan sitä maailmanhistorian kulun käsitystä, joka pitää kaikkien tärkeiden historiallisten tapahtumien lopullisena syynä ja ratkaisevana liikkeellepanevana voimana yhteiskunnan taloudellista kehitystä, tuotanto- ja vaihtotavan muutoksia, siitä johtuvaa yhteiskunnan jakautumista eri luokiksi ja näiden luokkien keskinäistä taistelua.

Saan kenties sitäkin kernaammin anteeksiannon, kun todistan, että historiallisesta materialismista voi koitua hyötyä jopa brittiläisen poroporvarin respektillekin. Olen viitannut siihen tosiasiaan, että neljä- tai viisikymmentä vuotta sitten jokaiselle Englantiin asettuneelle sivistyneelle ulkomaalaiselle oli epämieluisaa se, minkä täytyi näyttää hänestä Englannin „respektaabelin” keskiluokan uskonnolliselta tekopyhyydeltä ja hassahtamiselta. Osoitan heti, ettei Englannin silloinen respektaabeli keskiluokka ollut sentään vallan niin tyhmä kuin intelligentistä ulkomaalaisesta tuntui. Tuon luokan uskonnollisilla tendensseillä on oma selityksensä.

Kun Eurooppa pääsi keskiajasta, sen vallankumouksellisena aineksena oli nouseva kaupunkiporvaristo. Se tunnustettu asema, jonka porvaristo oli valloittanut itselleen keskiajan feodaalijärjestelmän puitteissa, oli jo käynyt liian ahtaaksi porvariston paisumisvoimalle. Porvariston vapaa kehitys ei enää sopinut yhteen feodaalijärjestelmän kanssa, feodaalijärjestelmän täytyi kaatua.

Mutta feodaalijärjestelmän suurena kansainvälisenä keskuksena oli roomalaiskatolinen kirkko. Kaikista sisällissodista huolimatta se yhdisti koko feodaalisen Länsi-Euroopan yhdeksi suureksi poliittiseksi kokonaisuudeksi, joka oli niin kreikkalaiskatolisen kuin mohammediläisenkin maailman vastakohtana. Se ympäröi jumalallisen armon sädekehällä feodaalilaitoksen. Oman hierarkiansa se oli pystyttänyt feodaalisen mallin mukaan, ja se oli

vihdoin suurin kaikista feodaaliherroista, sillä vähintäänkin kolmannes kaikesta katolisen maailman maaomaisuudesta kuului sille. Ennen kuin kussakin eri maassa voitiin käydä maallisen feodalismim kimppuun, oli kukistettava tämä feodalismim pyhäksi julistettu keskusjärjestö.

Mutta porvariston ylenemisen ohella edistyi askel askeleelta tieteen valtava kehitys. Jälleen ryhdyttiin tutkimaan astronomiaa, mekaniikkaa, fysiikkaa, anatomiaa ja fysiologiaa. Kehittääkseen teollisuustuotantoansa porvaristo tarvitsi tiedettä, joka tutkisi fyysillisten kappaleiden ominaisuuksia ja luonnonvoimien ilmenemismuotoja. Mutta siihen saakka tiede oli ollut kirkon nöyrä palvelija, jonka ei sallittu ylittää uskon asettamia rajoja — lyhyesti, se oli ollut kaikkea muuta kuin tiedettä. Nyt kapinoidi tiede kirkkoa vastaan; porvaristo tarvitsi tiedettä ja osallistui tuohon kapinaan.

Oien täten kosketellut vain kahta sellaista kohtaa, joissa kohoamaan pyrkivän porvariston täytyi törmätä vastakkain silloisen kirkon kanssa, mutta se riittää todistamaan ensiksikin, että nimenomaan porvaristo oli se luokka, joka oli eniten mukana taistelussa katolisen kirkon mahtiasemaa vastaan, ja toiseksi, että kaiken feodalisminvastaisen taistelun täytyi silloin olla muodoltaan uskonnollista ja kohdistua ensi kädessä kirkkoa vastaan. Mutta vaikka sotahuudon kajauttivat yliopistot ja kaupunkien ammattinharjoittajat, niin se synnytti väistämättömästi voimakasta vastakaikua maaseudun väestöjoukoissa, talonpoikien keskuudessa, jotka kaikkialla kävivät ankaraa taistelua hengellisiä ja maallisia feodaaliherrojaan vastaan, nimittäin taistelua itse olemassaolosta.

Euroopan porvariston feodalisminvastainen suurtaistelu saavutti huippunsa kolmessa suuressa ratkaisevassa ottelussa.

Ensimmäisenä oli niin sanottu uskonpuhdistus Saksassa. Kun Luther kehotti kapinaan kirkkoa vastaan, oli vastauksena kaksi poliittista kapinaa: ensin Franz von Sickingenin johtama alemman aatelin kapina 1523 ja sitten suuri talonpoikaissota 1525. Molemmat tukahdutettiin, mikä johtui pääasiassa asiasta eniten kiinnostuneen puolueen, kaupunkiporvariston, epäroinnistä, jonka syitä emme voi tässä tarkastella. Siitä lähtien taistelu degeneroitui eri ruhtinaiden ja keisarillisen keskusvallan väliseksi kärhämäksi, minkä seurauksena Saksa pyyhittiin pariksi vuosisadaksi pois Euroopan poliittisesti toimivien kansakuntien luettelosta. Lutherin uskonpuhdistus antoi kuitenkin uuden uskonnon — juuri sellaisen kuin absoluuttinen monarkia tarvitsi. Koillis-Saksan talonpojat olivat tuskin ehtineet kääntyä luterilaisuuteen, kun heidät alennettiin vapaiden miesten asemasta maaorjiksi.

Mutta missä Luther epäonnistui, siinä Calvin voitti. Hänen dogminsa oli soviteltu silloisten porvarien rohkeimpien

vaatimusten mukaiseksi. Hänen armonvalintaoppinsa ilmaisi uskonnollisessa muodossa sen tosiasian, että kaupallisen kilpailun maailmassa menestys tai vararikko ei riipu yksilön toiminnasta tai taidosta, vaan hänestä riippumattomista seikoista. „Määräväänä ei ole jonkun tahto tai toiminta, vaan armo”, so. mahtavien, mutta tuntemattomien taloudellisten voimien armo. Ja tämä oli erikoisestikin totta taloudellisen muuttamisen aikana, jolloin uudet kauppatiet ja kauppakeskukset syrjäyttivät kaikki entiset ja jolloin löydettiin Amerikka ja Intia ja jolloin yksinpä vanhin kunnioitetuin taloudellinen uskonkappalekin — kullan ja hopean arvo — järkkyy ja romahti. Calvinin kirkkojärjestys oli lisäksi läpeensä demokraattinen ja tasavaltainen; mutta saattoivatko maalliset valtakunnat jäädä kuninkaiden, piispojen ja feodaaliterrojen alaisiksi siellä, missä jumalan valtakunta jo oli tasavaltaitettu? Jos kohta saksalainen luterilaisuus muodostui Saksan pikkuruhtinaiden käteväksi aseeksi, niin sitä vastoin kalvinismi perusti tasavallan Hollannissa ja vahvat tasavaltalaispuolueet Englannissa ja eritoten Skotlannissa.

Kalvinismista porvariston toinen suuri kapina sai valmiin taisteluteoriasensa. Tämä kapina puhkesi Englannissa. Kaupunkien porvaristo pani sen alulle, ja maaseudun keskitalonpojat (yeomanry) veivät sen voittoon. Omituista kyllä: kaikissa kolmessa suuressa porvarillisessa vallankumouksessa talonpojat ovat olleet taisteluarmeijana, ja juuri talonpojat ovat olleet se luokka, joka taisteltuaan voiton joutuu väistämättömästi perikatoon tuon voiton taloudellisten seurausten vuoksi. Sadan vuoden kuluttua Cromwellin ajoista Englannin yeomanry oli miltei tyyten hävinnyt. Ja kuitenkin vain sen ansiosta, että tämä yeomanry ja kaupunkien plebeijijaines puuttui asiaan, taistelu käytiin ratkaisevaan loppuun asti ja Kaarle I joutui mestauslavalle. Jotta porvaristo olisi saanut edes ne voiton hedelmät, jotka silloin olivat kypsät korjattaviksi, vallankumousta oli jatkettava huomattavasti pitemmälle tavoitetta — aivan niin kuin Ranskassa 1793 ja Saksassa 1848. Se näyttää todellakin olevan porvarillisen yhteiskunnan kehityslakeja.

Tätä vallankumouksellisen toiminnan liiallisuutta seurasi väistämätön taantumus, joka vuorostaan meni tavoitetta pitemmälle. Monien horjuntujen jälkeen vakiintui vihdoin uusi tasapainotila, joka oli myöhemmin kehityksen lähtökohta. Englannin historian suurenmoinen kausi, jota poroporvarit nimittävät „suurkapinaksi”, ja sitä seuranneet taistelut päättyivät vuoden 1689 verraten vähäpätöiseen tapahtumaan, jota liberaalishenkinen historianankirjoitus nimittää „mainehikkaaksi vallankumoukseksi”.

Uusi lähtökohta oli kompromissi nousevan porvariston ja entisten feodaalisten suurmaanomistajien välillä. Viimeksi mainitut, vaikka heitä silloin kuten nytkin sanottiin aristokratiaksi,

olivat jo täyttä päätä muuttumassa niiksi, joksi Ranskan Louis-Philippe muuttui vasta paljon myöhemmin: kansakunnan ensimmäisiksi porvareiksi. Englannin onneksi vanhat feodaaliparonit olivat tappaneet toinen toisiaan Ruusujen sodissa. Heidän jälkeläisensä, vaikka olivatkin enimmäkseen samojen vanhojen sukujen vesoja, polveutuivat kuitenkin niin kaukaisista sukuhaaroista, että muodostivat aivan uuden korporaation. Tavoiltaan ja pyrki-myksiltään he olivat enemminkin porvareita kuin feodaaleja. He tunsivat mainiosti rahan arvon ja alkoivat oitis paisuttaa maankorkoaan karkottamalla sadoittain pienvuokraajia ja korvaamalla heidät lampaille. Henrik VIII teki porvareista joukoittain uusia maalordeja lahjoittelemalla ja myymällä pilahintaan kirkon tiluksia; samaan tulokseen johti suurtilojen takavarikointi, joka jatkui keskeytyksittä 17. vuosisadan loppuun asti, ja noiden tilojen jakaminen sitten nousukkaille tai puolinousukkaille. Siksipä Englannin „aristokratia” ei olekaan Henrik VII ajoista alkaen vastustellut teollisuustuotannon kehitystä, vaan on päinvastoin koettanut hyötyä siitä. Niin ikään osa suurmaanomistajista on taloudellisten ja poliittisten etujen kannustamana ollut aina valmis toimimaan yhdessä finanssi- ja teollisuusporvariston johtomiesten kanssa. Näin ollen vuoden 1689 kompromissi oli helposti aikaansaataavissa. Poliittiset spolia opima¹ — virat, sinekyyrit, suuret palkat — jäivät isoisille maa-aatelisuvuille ehdolla, että he ottavat riittävässä määrässä varteen finanssitoimia, teollisuutta ja kauppaa harjoittavan keskiluokan taloudelliset intressit. Nämä taloudelliset intressit olivat jo silloin kyllin voimakkaita; ne määräsivät viime kädessä kansakunnan yleisen politiikan. Saatettiin riidellä yksityisistä kysymyksistä, mutta aristokraattinen oligarkia tiesi liiankin hyvin, kuinka erottamattomasti sen oma taloudellinen menestyminen oli sidottu teollisuus- ja kaupporvariston menestymiseen.

Siitä lähtien porvaristo oli Englannin hallitsevien luokkien vaatimaton, mutta tunnustettu osa. Samoin kuin kaikki muut hallitsevat luokat se oli kiinnostunut työtätekevän kansan suurten joukkojen kurissapitämisestä. Kauppias tai tehtailija oli käskyläisiinsä, työläisiinsä ja palveluskuntaansa nähden leipäherran asemassa eli, kuten sanottiin vielä hiljattain Englannissa, „luonnollisen esimiehen” asemassa. Hänen oli saatava heidät tekemään mahdollisimman paljon ja mahdollisimman hyvää työtä ja sitä varten hänen tuli kasvattaa heitä vastaavaan nöyryyteen. Itse hän oli uskonnollinen. Uskonnostaan hän oli saanut lipun, jonka alla oli voittanut kuninkaan ja lordit. Pian hän havaitsi tämän uskonnon myös keinoksi, jolla saattoi muokata luonnollisten alamaistensa mielenlaatua ja tehdä heidät kuuliaisiksi

¹ *spolia opima* — suursaaaliit. *Toim.*

leipäherrojensa käskyille, herrojensa, jotka jumalan tutkimaton aivoitus oli asettanut heidän esimiehikseen. Lyhyesti, englantilainen porvari oli nyt mukana pitämässä kurissa „alempia säätyjä”, tuotannollista työtä tekeviä suuria kansanjoukkoja, ja uskonnon vaikutusta käytettiin siinä eräänä keinona.

Mutta lisäksi oli vielä toinenkin seikka vahvistamassa porvariston uskonnollisia taipumuksia: materialismin nousu Englannissa. Tämä uusi ateistinen oppi ei ainoastaan saanut hurskasta keskisäätystä kauhun valtaan, vaan se julisti päälle päätteeksi olevansa filosofiaa, joka yksinomaisesti on sopiva oppineille ja sivistyneille ihmisille muodostuen vastakohtaksi uskonnolle, joka on kyllin hyvä sivistymättömien suurelle joukolle, porvaristokin siihen luettuna. Tämä oppi astui Hobbesin seurassa näyttämölle kuninkaan kaikkivallan puolustajana ja kehotti absoluuttista monarkiaa pitämään alallaan tuota puer robustus sed malitiosus¹, ts. kansaa. Hobbesin seuraajatkin — Bolingbroke, Shaftesbury ym.— säilyttivät materialismin uuden deistisen muodon aristokraattisena esoteerisena² oppina, ja siksipä porvaristo vihasikin sitä ei ainoastaan tuon opin uskonnollisen kerettiläisyyden, vaan myös sen porvarisvastaisten poliittisten yhteyksien takia. Niinpä nimenomaan protestanttiset lahkot, jotka olivat antaneet lipun ja miehistön taisteltaessa Stuar-teja vastaan, antoivat myös pääosan edistyksellisen keskiluokan taisteluvoimista aristokratian materialismin ja deismin vastustamisessa ja ovat vielä tänäkin päivänä „suuren liberaalisen puolueen” selkärankana.

Tällä välin materialismi kulkeutui Englannista Ranskaan, missä se kohtasi toisen, Descartesin opista alkunsa saaneen materialistisen filosofian koulukunnan ja sulautui yhteen sen kanssa. Ranskassakin materialismi pysyi alussa yksinomaan aristokratian oppina. Sen vallankumouksellinen luonne tuli kuitenkin pian esiin. Ranskalaiset materialistit eivät rajoittuneet arvostelemaan pelkästään uskonnon asioita. He arvostelivat kaikkea tieteellistä perimätietoutta ja aikansa kaikkia poliittisia laitoksia. Todistaakseen teoriansa yleisen käyttökelpoisuuden he valitsivat lyhimmän tien: sovelsivat sitä rohkeasti kaikkiin tiedon kohteisiin siinä jättiläisteoksessaan, „Encyclopédiessa”, jonka mukaan he saivat sittemmin nimensä. Siten materialismi tuli muodossa taikka toisessa — joko avoimesti julistettuna materialismina tai deisminä — Ranskan koko sivistyneen nuorison maailmankatsomukseksi, jopa siinä määrässä, että tuo Englannin rojalistien perustama oppi antoi Ranskan suuren vallankumouksen aikana Ranskan tasavaltalaisille ja terroristeille teoreettisen lipun ja „Ihmisoikeuksien julistuksen” tekstin.

¹ *puer robustus sed malitiosus* — rotevaa, mutta kuritonta poikaa. *Toim.*

² *esoteerinen* — vain „vihityille” tarkoitettu. *Toim.*

Ranskan suuri vallankumous oli tosin porvariston kolmas kapina, mutta se oli ensimmäinen kapina, joka oli tyyten luopunut uskonnollisuuden vaipasta ja jossa taistelua käytiin avoimesti poliittisella maaperällä. Se oli niin ikään ensimmäinen kapina, jossa todella taisteltiin loppuun asti, siihen asti, kunnes toinen taisteleva puoli, artistokratia, oli tuhottu ja toinen puoli, porvaristo, sai täydellisen voiton. Englannissa vallankumouksen edellisten ja vallankumouksen jälkeisten instituutioiden rikkomat jatkuvuus sekä suurmaanomistajien ja kapitalistien välinen kompromissi saivat ilmauksensa aikaisemman oikeudenkäytön jatkuvuudessa ja siinä, että feodaaliset juridiset muodot säilytettiin kunnioittaen. Ranskassa vallankumous mursi menneisyyden perinteet kokonaan, hävitti feodalismiin viimeisetkin jätteet ja sovelsi Code civil'issä¹ mestarillisesti yhteen uudet kapitalistiset olot ja vanhan roomalaisen oikeuden — jossa miltei täydellisinä ilmenivät ne juridiset suhteet, jotka johtuivat Marxin „tavara-tuotannoksi” nimittämästä taloudellisesta kehitysteestä,— ja sovelsikin ne yhteen niin mestarillisesti, että tuo kumouksellinen ranskalainen lakikirja on vielä nykyäänkin kaikissa maissa, Englannissakin, esikuvana omistusoikeutta reformoitaessa. Älkäämme kuitenkaan unohtako tässä yhteydessä erästä seikkaa. Joskin englantilainen oikeus ilmaisee kapitalistisen yhteiskunnan taloudelliset suhteet yhä edelleenkin barbaarisella feodaalikielillä, joka vastaa ilmaisemiaan asioita samantapaisesti kuin englannin kielen kirjoitus sen lausuntaa — vous écrivez Londres et vous prononcez Constantinople², sanoi muuan ranskalainen,— niin sittenkin vain tämä sama englantilainen oikeus on säilyttänyt muuttumattomana ja juurruttanut Amerikkaan ja siirtomaihin sen, mikä on parasta siinä persoonallisessa vapaudessa, paikallisessa itsehallinnossa ja kaikelta muulta vieraalta paitsi lainkäytölliseltä sekaantumiselta turvaavassa koskemattomuudessa, lyhyesti niissä muinaisgermaanisissa vapauksissa, jotka absoluuttisen monarkian aikana on mantereella tyyten menetetty ja joita toistaiseksi ei ole missään valloitettu kokonaisuudessaan takaisin.

Palatkaamme kuitenkin takaisin brittiläisiin porvareihin. Ranskan vallankumous antoi näille mainion tilaisuuden tuhota mannermaisten monarkioiden auttamina Ranskan merikauppaa, vallata Ranskan siirtomaita ja tehdä lopun Ranskan viimeisistäkin pyyteistä esiintyä kilpailijana merellä. Tämä oli yksi niistä syistä, jotka saivat Englannin porvariston taistelemaan Ranskan vallankumousta vastaan. Toisena syynä oli se, että tuon vallankumouksen metodit olivat brittiläiselle porvarille varsin

¹ *Code civil* — siviililakikirja. *Toim.*

² — kirjoitetaan Lontoo ja äännetään Konstantinopoli. *Toim.*

vastenmielisiä. Hänestä ei ollut vastenmielistä ainoastaan vallankumouksen „kirottu” terrorismi, vaan jo se, että vallankumous yritti saattaa porvariston herruuden äärimmilleen. Mitäpä brittiläinen porvari saattoi tehdä maailmassa ilman aristokratiaansa, joka opetti sille käytöstavat (ne olivatkin sen mukaiset), keksi sille muodit ja toimitti upseereita armeijalle, tuolle kotimaan sisäisen järjestyksen ylläpitäjälle, ja laivastolle, uusien siirtomaiden ja uusien markkinain valloittajalle? — Porvariston keskuudessa oli tosin edistyksellisenä vähemmistönä väkeä, jolle ei ollut sanottavampaa etua kompromissista. Tämä vähemmistö muodostui pääasiassa vähävaraisemmasta keskiluokasta ja suhtautui myötämielisesti vallankumoukseen, mutta sillä ei ollut voimaa parlamentissa.

Siis mitä enemmän materialismi muodostui Ranskan vallankumouksen uskontunnustukseksi, sitä lujemmin jumalaapelkääväinen englantilainen porvari piti kiinni uskonnostaan. Eivätkö Pariisin kauhunajat olleet osoituksena siitä, mitä seuraa, kun kansa menettää uskontonsa? Mitä laajemmalle materialismi levisi Ranskasta naapurimaihin ja mitä enemmän sitä vahvistivat muut samanhenkiset teoreettiset virtaukset, etenkin saksalainen filosofia; mitä enemmän materialismi ja ylipäänsä vapaa-ajattelu todella tuli sivistyneen ihmisen välttämättömäksi tunnusmerkiksi mannermaalla, sitä itsepintaisemmin Englannin keskiluokka piti kiinni moninaisista uskontunnustuksistaan. Kaikki ne olivat jyrkästi uskonnollisia, kristillisiä tunnustuksia, niin suuresti kuin ne saattoivatkin erota toisistaan.

Samaan aikaan kun vallankumous varmisti Ranskassa porvariston poliittisen voiton, Watt, Arkwright, Cartwright ja muut panivat Englannissa alulle teollisen vallankumouksen, joka siirsi taloudellisten voimien painopisteen kokonaan muualle. Porvariston rikkaus kasvoi nyt verrattomasti nopeammin kuin maa-aristokratian rikkaus. Itse porvariston piirissä finanssiaristokratia, pankkiirit ym. joutuivat tehtailijoihin verraten yhä enemmän taka-alalle. Vuoden 1689 kompromissi ei vastannut osapuolten keskinäistä asemaa enää niiden muutostenkaan jälkeen, joita siihen oli tehty vähin erin porvariston hyväksi. Näiden osapuolten luonne oli niin ikään muuttunut: vuoden 1830 porvaristo oli tyyten erilaista verrattuna edellisen vuosisadan porvaristoon. Poliittinen valta, joka edelleenkin oli aristokratialla ja jota tämä käytti uuden teollisuusporvariston pyyteiden vastustamiseen, joutui ristiriitaan uusien taloudellisten intressien kanssa. Oli alettava uusi taistelu aristokratiaa vastaan, ja se saattoi päättyä vain uuden taloudellisen mahdin voittoon. Vuoden 1830 Ranskan vallankumouksen vaikutuksesta suoritettiin ensiksi parlamenttireformi kaikesta vastustuksesta huolimatta. Se antoi porvaristolle tunnustetun ja vahvan aseman parlamentissa. Sitä seurasi vilja-

lakien¹ poistaminen, joka kerta kaikkiaan asetti porvariston, etenkin sen aktiivisimman osan, tehtailijat, valta-asemaan maan aristokratiaan nähden. Se oli mitä suurin, mutta myöskin viimeinen voitto, jonka porvaristo saavutti yksinomaan omaksi hyödykseen. Kaikki myöhemmät voittonsa sen oli jaettava uuden yhteiskunnallisen mahtin kanssa, joka alussa oli sen liittolainen, mutta myöhemmin sen kilpailija.

Teollinen vallankumous oli luonut suurten teollisuuskapitalistien luokan. Mutta samalla se oli luonut myös paljon lukuisamman teollisuustyöläisten luokan. Tämä luokka kasvoi lukumääräisesti jatkuvasti sitä mukaa kuin teollinen vallankumous valtasi tuotannonalan toisensa jälkeen. Sen lukumäärän kasvaessa kasvoi sen voimakin, ja tämä voima ilmeni jo v. 1824, jolloin se pakotti vastaanhangoittelevan parlamentin kumoamaan yhdistymisvapautta vastaan tähdätyt lait. Parlamenttireformin puolesta käydyin agitaation aikana työläiset olivat reformipuolueen radikaalina siipenä. Kun vuoden 1832 lailla heiltä riistettiin äänioikeus, he esittivät vaatimuksensa kansan kartassa (people's charter) ja järjestyivät riippumattomaksi chartistipuolueeksi, suuren porvarillisen Anti-Corn-Law-Leagueen vastapainoksi. Chartistipuolue oli aikamme *ensimmäinen työväenpuolue*.

Sitten helmi- ja maaliskuussa 1848 puhkesivat mannermaan vallankumoukset, joissa työväki esitti niin merkittävää osaa ja esiintyi, ainakin Pariisissa, vaatimuksin, jotka olivat kerrassaan sallimattomia kapitalistisen yhteiskunnan kannalta katsoen. Sitten seurasi yleinen taantumus. Ensin chartistien tappio huhtikuun 10. p:nä 1848, sitten Pariisin työväen kapinan tukahduttaminen saman vuoden kesäkuussa, edelleen vuoden 1849 epäonnistumiset Italiassa, Unkarissa, Etelä-Saksassa ja vihdoinkin voitto, jonka Louis Bonaparte sai Pariisista joulukuun 2. p:nä 1851. Näin oli ainakin joksikin ajaksi karkotettu työväen vaatimusten mörkö, mutta mitä se olikaan maksanut! Jos siis brittiläinen porvaristo oli jo aikaisemmin vakuuttunut siitä, että rahvasta on välttämättömästi pidettävä mieleltään uskonnollisena, niin kuinkahan kipeästi sen täytyikään tuntea tämä välttämättömyys kaikkien näiden kokemusten jälkeen! Piittaamatta vähääkään mannermaisten kumppaniensa ivanaurusta se käytti vuodesta toiseen tuhansia ja kymmeniä tuhansia alempien säätyjen evankelioimiseen. Se ei tyytynyt omaan uskonnolliseen koneistoonsa, vaan kääntyi veli Jonathanin², uskonnollisen

¹ Taistelu viljantuontirajoituksia vastaan Englannissa päättyi 1846 hyväksytyyn lakiin, joka määräsi poistamaan viljan tuontitullit kolmen vuoden sisällä. Ne poistettiinkin v. 1849. *Toim.*

² „Veli Jonathan” kuvaa personoidussa muodossa Pohjois-Amerikan Yhdysvaltoja (kuten „John Bull” Englantia). Tämä pilanimi vaihtui sittemmin nimeen „setä Samuli”. *Toim.*

liiketoiminnan silloisen suurimman organisaattorin, puoleen ja impertoii Amerikasta revivalismin, Moodyn, Sankeyn¹ jne.; se otti lopulta vastaan jopa pelastusarmeijankin vaarallisen avun, pelastusarmeijan, joka käyttää uudestaan alkukristillisyyden propagandakeinoja, kääntyy köyhien kuten jumalan valittujen puoleen, taistelee kapitalismia vastaan omalla uskonnollisella tavallaan ja kasvattaa siten alkukristillisen luokkataistelun ainesta, mikä eräänä päivänä voi muodostua sangen kohtalokkaaksi sille hyvinvoivalle väelle, joka käyttää nyt siihen käteistä rahaa.

Näyttää olevan historiallisen kehityksen laki, ettei porvaristo voi ainakaan pitemmäksi ajaksi vallata missään Euroopan maassa poliittista valtaa niin yksinomaisesti kuin sen teki feodaaliylimystö keskiajalla. Ranskassakin, jossa feodalismi juurruttiin niin täydellisesti pois, porvaristo oli luokkakokonaisuutena hallitsemassa vain lyhyen ajanjakson. Louis-Philippin aikana, 1830—1848, hallitsi vain pieni osa porvaristosta, jonka paljon suurempi osa oli korkean sensuksen avulla estetty käyttämästä vaalioikeutta. Toisen tasavallan aikana hallitsi koko porvaristo, mutta vain kolme vuotta; sen kyvyttömyys teki tietä toiselle keisarikunnalle. Vasta nyt kolmannen tasavallan aikana porvaristo kokonaisuutena on ollut parikymmentä vuotta peräsimmää osoittaen lisäksi jo nyt ilahduttavia rappeutumisen merkkejä. Pitempiaikainen porvariston herruus on tähän asti ollut mahdollista vain sellaisissa maissa kuin Amerikassa, jossa feodalismia ei ole koskaan ollut ja yhteiskunta on alunperin kehittynyt porvarillisella pohjalla. Mutta vieläpä Ranskassa ja Amerikassakin kolkuttavat jo lujasti ovea porvariston seuraajat, työläiset.

Englannissa porvaristolla ei ole ollut jakamatonta valtaa koskaan. Yksinpä vuoden 1832 voittokin jätti miltei poikkeuksetta kaikki korkeimmat hallintovirat aristokratialle. Miksi rikas keskiluokka salli niin alistuvaisesti tämän tapahtua, sitä en käsittänyt ennen kuin hra W. A. Forster, liberaali suurtehtailija, kehotti puheessaan Bradfordin nuorta väkeä opettelemaan oman tulevaisuutensa takia toki ranskaakin ja kertoi samalla, miten pässimäiseksi hän tunsii itsensä jouduttuaan valtioministeriksi tultuaan seuraan, jossa ranska oli ainakin yhtä tarpeellinen kuin englantii! Keskitasoltaan Englannin silloiset porvarit olivat todellakin aivan sivistymättömiä nousukkaita, joiden oli tahtoen tai tahtomattaan jätettävä aristokratialle kaikki ne korkeimmat hallinto-

¹ *Revivalismi* — viime vuosisadalla esiintynyt uskonnollinen liike, joka yritti lujittaa uskonnon vähentyvää vaikutusta. *Moody* ja *Sankey* — amerikkalaisia lähetyssaarnaajia, mainitun liikkeen organisaattoreja. *Toim.*

virat, joissa vaadittiin muita ominaisuuksia kuin liikemiesoveluden höystämää saarelaisrajoittuneisuutta ja saarelaiskopeutta¹. Loputtomat sanomalehtiväittelyt „middle-class-education’ista”² osoittavat vielä nytkin, ettei Englannin keskiluokka vieläkään pidä itseään kyllin hyvänä saamaan parasta kasvatusta, vaan etsiskelee itselleen jotakin vaatimattomampaa. Niinpä siis viljalakien kumoamisenkin jälkeen tuntui aivan luonnolliselta, että miehet, jotka olivat voiton taistelleet, Cobdenit, Brightit, Forsterit ym., jätettiin kokonaan virallisen hallituksen ulkopuolelle, kunnes vihdoin parikymmentä vuotta myöhemmin uusi reformitoimenpide avasi heille ministeristön ovet. Englannin porvaristo tuntee vielä tänäkin päivänä niin syvästi oman yhteiskunnallisen alemmuutensa, että pitää omalla ja kansan kustannuksella yllä tyhjäätoimittajien paraatikastia, jonka tehtävänä on kansakunnan arvokas edustaminen kaikissa loistotilaisuuksissa, ja tuntee saaneensa osakseen korkeimman kunnian, jos joku porvari havaitaan kyllin arvokkaaksi pääsemään tähän suljettuun seuraan, joka loppujen lopuksi on porvariston oma aikaansaannos.

Siis teollisuutta ja kauppaa harjoittava keskiluokka ei ollut ennättänyt vielä kokonaan syrjäyttää maa-aristokratiaa poliittisesta vallasta, kun näyttämölle ilmestyi uusi kilpailija, työväenluokka. Chartistiliikkeen ja mannermaan vallankumousten jälkeinen taantumus ja sen lisäksi Englannin teollisuuden verraton laajeneminen vv. 1848—1866 (mikä tavallisesti luetaan yksinomaan vapaakaupan ansioksi, vaikka se onkin paljon enemmän

¹ Ja liikeasioissakin kansallis-šovinistinen kopeus on peräti viheliäinen neuvonantaja. Tavallinen englantilainen tehtailijakin piti aivan viime aikoihin asti englantilaisen arvoa alentavana puhua jotain muuta kuin omaa kieltään ja jopa tiettyssä mitassa ylvästelikin sillä, että ulkomaalaiset „köyhät pirut” siirtyvät asumaan Englantiin ja vapauttavat hänet sellaisesta vaivasta kuin tuotteiden myynnistä ulkomaille. Hän ei edes huomannut, että nuo ulkomaalaiset, enimmäkseen saksalaiset, saivat siten käsiinsä suurimman osan Englannin ulkomaankaupasta — niin tuonnista kuin viennistäkin — ja että englantilaisten välitön ulkomaankauppa rajoittui vähitellen siirtomaihin, Kiinaan, Yhdysvaltoihin ja Etelä-Amerikkaan. Eikä hän huomannut myöskään sitä, että nämä saksalaiset kävivät ulkomailla kauppaa toisten saksalaisten kanssa, jotka ajan oloon järjestivät kautta koko maailman ulottuvan kauppasiirtolain verkon. Ja kun Saksa alkoi noin nelisenkymmentä vuotta sitten tosissaan valmistaa tuotteita vientiä varten, se sai näistä saksalaisista kauppasiirtoloista välikappaleen, joka ihmeteltävällä tavalla auttoi sitä muuttumaan lyhyessä ajassa viljaa vievästä maasta ensiluokkaiseksi teollisuusmaaksi. Silloin vihdoinkin, noin kymmenkunta vuotta sitten, englantilaiselle tehtailijalle tuli hätä käteen, ja hän tiedusteli lähettiläiltään ja konsuleiltaan, mistä oikein johtui, ettei hän kyennyt enää säilyttämään omia asiakkaitaan. Yksimielinen vastaus oli seuraava: 1) te ette opettele asiakkaanne kieltä, vaan vaaditte häntä puhumaan omaa kieltänne, ja 2) te ette edes yritä tyydyttää asiakkaanne tarpeita, tottumuksia ja makua, vaan vaaditte häneltä omienne, englantilaisten, omaksumista. (*Engelsin huomautus.*)

² „middle-class-education” — keskiluokan (porvariston) sivistys. *Toim.*

rautateiden, valtamerialusten ja yleensä liikennevälineiden valtavien kehityksen ansiota) olivat tehneet taas työväen riippuvaiseksi liberaaleista, joiden puolueessa se muodosti radikaalin siiven niin kuin chartistiliikettä edeltäneenä aikanaan. Työläisten äänioikeusvaatimukset kävivät kuitenkin vastustamattomiksi. Samaan aikaan kun whigit, liberaalien johtajat, yhä arkailivat, Disraeli osoitti etevämmyytensä; hän käytti hyväksi toryille suotuisaa hetkeä saattaen kaupunkivaalipiireissä voimaan household-äänioikeuden (jota nautti jokainen omassa talossaan asuva) ja muuttaen samalla vaalipiirejä. Pian sen jälkeen saatiin voimaan salainen äänestys (the ballot); sitten v. 1884 household-äänioikeus ulotettiin koskemaan kaikkia, myöskin kreivikunta-vaalipiirejä ja toimitettiin uusi vaalipiirijako, joka yhtäläisesti niitä ainakin jossain määrin. Kaiken tämän ansiosta työväenluokan voima lisääntyi vaaleissa niin vahvasti, että työläiset ovat nyt valitsijain enemmistönä 150—200 vaalipiirissä. Mutta parlamentaarista järjestelmää parempaa perinteiden kunnioituksen koulua ei ole! Jos kohta keskiluokka katseli hartauden ja pelonsekaisen kunnioituksen tuntein ryhmää, jota lordi John Manners sanoi piloillaan „vanhaksi aateliksemme”, niin työläismassat katsoivat kunnioittaen ja arvossapitäen silloista niin kutsuttua „parempaa luokkaa”, porvaristoa. Ja tosiaankin, brittiläinen työläinen oli viisitoista vuotta sitten esimerkillinen työläinen, jonka kunnioittava suhtautuminen työnantajansa asemaan ja itsehillintä ja nöyryys, silloin kun hän esitti vaatimuksiaan, valoiivat balsamia niihin haavoihin, joita meidän saksalaisiin katederisocialisteihimme olivat iskeneet omien kotimaisten saksalaisten työläisten parantumattoman kommunistiset ja vallankumoukselliset pyrkimykset.

Englantilaiset porvarit olivat kuitenkin hyviä liikemiehiä ja näkivät pitemmälle kuin saksalaiset professorit. He olivat jakaneet valtansa työläisten kanssa vain pakosta. Chartistiliikkeen aikana he olivat oppineet ymmärtämään, mihin tuo puer robustus malitiosus, kansa, kykenee. Sittenmin porvariston oli ollut pakko hyväksyä useimmat kansan kartan vaatimuksista, ja ne olivat tulleet maan laiksi. Nyt jos milloinkaan kansaa oli pidettävä aisoissa moraalisiin keinoin. Ja ensimmäisenä ja tärkeimpänä moraalisenä joukkovaikutuskeinona oli edelleenkin uskonto. Siitä pappisenemmistö kouluhallinnoissa, siitä se, että porvaristo verotti yhä enemmän itseään kaikenlaatuisen hurskaan demagogian hyväksi, alkaen ritualismista aina pelastusarmeijaa myöten.

Ja niinpä brittiläinen respektaabeli poroporvarillisuus sai voiton mannermaisen porvarin vapaahenkisyydestä ja uskuntoon kohdistuneesta välinpitämättömyydestä. Ranskan ja Saksan työläiset olivat tulleet kapinalliseksi. Sosialismi oli saastuttanut heidät kokonaan, eivätkä he, sangen painavin perustein, suinkaan

olleet kovin kärkeäitä noudattamaan laillisuutta vallanvaltaamiskeinojen valinnassa. Puer robustus kävi siellä todellakin päivä päivältä yhä enemmän malitiosus. Mitä muuta mahtoi viime kädessä tehdä ranskalainen ja saksalainen porvari kuin luopua vaieten vapaahenkisyydestään samaan tapaan, kuin julkea pojanviikari luopuu meritaudin yltyessä palavasta sikarista, jolla hän oli ylvästellyt rennosti laivan kannella? Jumalanpilkkajaat tekeytyivät toinen toisensa jälkeen ulkonaisesti hurskaiksi, puhuivat kunnioittavasti kirkosta, sen opeista ja menoista ja itsekin noudattivat viimeksi mainittuja sikäli kuin niitä ei voitu välttää. Ranskan porvarit lakkasivat syömästä lihaa perjantaisin, ja Saksan porvarit hikoilivat kirkonpenkissään kuunnellessaan loputtoman pitkiä protestanttisia saarnoja. He olivat joutuneet pulaan materialismeineen. „Uskonto on säilytettävä kansaa varten” — siinä viimeinen ja ainoa keino yhteiskunnan pelastamiseksi täydellisestä perikadosta. Onnettomuudekseen he hoksasivat tämän vasta sitten, kun olivat tehneet kaiken, mikä on ihmiselle mahdollista, tuhotakseen uskonnon ainiaaksi. Ja silloin koitti hetki, jolloin oli brittiläisen porvarin vuoro nauraa ja huudahtaa heille: „Te narrit, tuon olisin voinut sanoa teille jo pari vuosisataa sitten!”

Pelkään kuitenkin, ettei enempää brittiläisen porvarin uskonnollinen pölkkypäisyys kuin mannermaisen porvarin post festum tapahtunut kääntymyskään kykene pidättämään paisuvaa proletaarista virtaa. Perinne on mahtava jarrutusvoima, se on historian inertivoimaa. Mutta se on vain passiivista voimaa, ja siksi sen täytyy väistyä. Uskontokaan ei ole kestävä pysyvästi kapitalistisen yhteiskunnan suojamuurina. Koska oikeudelliset, filosofiset ja uskonnolliset käsityksemme ovat kyseisessä yhteiskunnassa vallitsevien taloudellisten suhteiden joko läheisempiä tai kaukaisempia jälkeläisiä, niin nämä käsitykset eivät voi säilyä pitkälti sen jälkeen, kun taloudelliset suhteet ovat perinpohjin muuttuneet. Meidän on joko uskottava yliluonnolliseen ilmestykseen tai myönnettävä, etteivät mitkään uskonnolliset saarnat voi pelastaa luhistuvaa yhteiskuntaa.

Todellakin, myös Englannissa työläiset ovat alkaneet jälleen liikehtiä. Kaikenlaiset perinteet tietysti kahlehtivat heitä. Niitä ovat porvarilliset perinteet: esim. se laajalle levinnyt luulo, että voi olla olemassa vain kaksi puoluetta, konservatiivinen ja liberaalinen, ja että työväenluokan täytyy muka hankkia vapautuksensa mahtavan liberaalisen puolueen välityksellä. Niitä ovat työläisten itsenäistä toimintaa tavoittelevien ensimmäisten hapuillevien yritysten ajoilta periytyneet työläisperinteet: esim. se lukuisissa vanhoissa trade unioneissa säilynyt tapa, että erotetaan kaikki ne työläiset, jotka eivät ole käyneet läpi säännönmukaista oppiaikaa, mikä tietää vain sitä, että jokainen tällainen

union kasvattaa itselleen omat lakonrikkurinsa. Mutta kaikesta tästä huolimatta Englannin työväenluokka menee eteenpäin, mikä hra professori Brentanonkin on ollut pakko ilmoittaa mielipahoin katederisosialistisille veljilleen. Se, niin kuin kaikki muukin Englannissa, menee eteenpäin hitaasti, arvokkaasti, milloin aikailten, milloin osin tuloksettomin, epävarmoin yrityksin. Se menee paikoitellen eteenpäin suhtautuen ylen epäluuloisesti sosialismi-*sanaan*, mutta omaksuen vähitellen itse *asian*. Se menee eteenpäin ja sen liike tempaa mukaan työläiskerroksen toisensa jälkeen. Tuo liike on ravistanut nyt hereille Lontoon Eastendin opinkäymättömät työläiset kuolemanraskaasta unesta, ja me kaikki olemme nähneet, minkä kelpo sysäyksen nämä uudet voimat ovat sille vuorostaan antaneet. Ja joskaan liikkeen vauhti ei vastaa joidenkin kärsimättömiä odotuksia, niin älkööt he unohtako, että juuri työväenluokka säilyttää englantilaisen kansallisuuteen parhaat puolet ja että ainoakaan edistyksellinen saavutus, joka Englannissa kerran on saatu, ei mene koskaan hukkaan. Vaikka entisten chartistien pojat eivät edellä mainituista syistä olleetkaan aivan sellaisia kuin saattoi odottaa, niin näyttää kuitenkin siltä, kuin pojanpojat olisivat isoisiensä veroisia.

Mutta Euroopan työväenluokan voitto ei riipu yksinomaan Englannista. Sen voi taata vain vähintään Englannin, Ranskan ja Saksan yhteistoiminta. Kummassakin viimeksi mainitussa maassa työväenliike on hyvän matkaa Englannin työväenliikettä edempänä. Saksassa sen voiton hetken voi jopa määritelläkin. Sen edistyminen siellä viimeksi kuluneiden 25 vuoden aikana on vertaansa vailla. Se edistyy yhä nopeampaa vauhtia. Jos kohta Saksan porvaristo on osoittanut huutavaa poliittisten kykyjen, kurin, rohkeuden ja tarmon puutetta, niin Saksan työväenluokka on osoittanut, että sillä on runsaasti kaikkia näitä ominaisuuksia. Lähes neljäsataa vuotta sitten Saksa oli Euroopan keskiluokan ensimmäisen suuren nousun lähtökohtana; olisikohan asiain nykyisillään ollen mahdotonta, että Saksasta tulee myös Euroopan proletariaatin ensimmäisen suurvoiton näyttämö?

F. Engels

Huhtikuun 20. pnä 1892

Julkaistu ensimmäisen kerran F. Engelstin teoksen „Sosialismin kehittyminen utopiasta tieteeksi” englanninkielisessä painoksessa Lontoossa 1892. Ilmestyi samoihin aikoihin saksaksi aikakauslehdessä „Neue Zeit” vv. 1892—1893

Julkaistaan saksankielisen alkutekstin mukaan, joka on tarkistettu vertailemalla sitä englanninkieliseen tekstiin Suomenosien saksasta

SOSIALISMIN KEHITYS UTOPIASTA TIETEEKSI

I

Nykyaikainen sosialismi on sisällöltään lähinnä tulos niistä havainnoista, joita on tehty toisaalta nykyisessä yhteiskunnassa vallitsevista omistavien ja omistamattomien, kapitalistien ja palkkatyöläisten, luokkavastakohtista ja toisaalta tuotannossa vallitsevasta anarkiasta. Mutta teoreettiselta muodoltaan se esiintyy aluksi 18. vuosisadan suurten ranskalaisten valistusfilosofien periaatteiden pitemmälle kehiteltynä ja ikään kuin johdonmukaisempaan jatkona. Sosialismin täytyi, kuten jokaisen uuden teorian, ottaa lähtökohdaksi ennen kaikkea ennestään oleva aateaineisto, vaikka se perustuikin pohjimmaltaan aineellisen elämän taloudellisiin tosiasioihin.

Suurmiehet, jotka Ranskassa selvensivät ajatuksia tulevaa vallankumousta varten, esiintyivät itsekkin äärimmäisen vallankumouksellisesti. He eivät tunnustaneet mitään ulkonaista auktoriteettia, olipa se millainen tahansa. Uskonto, luonnonkäsitys, yhteiskunta, valtiojärjestys ja yleensä kaikki alistettiin sääliättömän arvostelun alaiseksi; kaiken täytyi todistaa järjen tuomioistuimen edessä olemassaolonsa oikeus tai hävittä. Arvos-televasta järjestä tuli kaiken olevaisen ainoa mittapuu. Se oli aikaa, jolloin, kuten Hegel sanoo, maailma asetettiin pääläelleen¹

¹ Seuraava koskee Ranskan vallankumousta: „Oikeusaate, oikeuskäsite, pääsi *kerralla* voitolle, eivätkä vanhat epäoikeuden tuet pystyneet tekemään sille mitään vastusta. Siis oikeusaate on nyt tullut perustuslain pohjaksi, ja kaiken olisi nyt perustuttava tälle pohjalle. Niin kauan kun aurinko on ollut taivaalla ja planeetat sitä kiertäneet, ei ole vielä nähty, että ihminen nojaa päähänsä, ts. ajatuksiinsa, ja rakentaa todellisuuden sen mukaisesti. Anaksagoras sanoi ensimmäisenä, että Näs, järki, hallitsee maailmaa, mutta vasta nyt ihminen on tullut huomaamaan sen, että ajatuksen olisi hallittava henkistä todellisuutta. Se oli niin muodoin *ihanaa auringonnousun aikaa*. *Katki ajattelevat olennot ovat juhlineet tuota aikakautta*. Ylevä riemu vallitsi tuona aikana ja *hengen innoitus värisytti koko maailmaa*, ikään kuin jumalallisuus olisi vasta nyt sopinut maailman kanssa.” (Hegel, Historianfilosofia, 1840, s. 535.) — Eiköhän olisi korkea aika soveltaa sosialistilakia professori Hegel-vainajan moisia yhteiskunnalle vaarallisia kumousoppeja vastaan? (Engelsin huomautus.)

ensiksikin siinä mielessä, että ihmisjärki ja sen ajattelutoiminnan löytämät väitteet pyrkivät olemaan kaiken inhimillisen toiminnan ja yhteiskunnallisuuden perustana, ja sittemmin myös siinä laajemmassa mielessä, että todellisuus, joka oli ristiriidassa näiden väitteiden kanssa, käännettiin oikeastaan ylösalaisin. Kaikki aikaisemmat yhteiskunta- ja valtiomuodot, kaikki vanhat perinnäiset käsitykset heitettiin järjettöminä romukoppaan; siihen asti maailma oli ollut yksinomaan ennakkoluulojen ohjattavana ja sen koko menneisyys ansaitsi vain sääliä ja halveksumista. Vasta nyt valkeni päivä, vasta nyt tuli järjen valtakunta, ja tästä lähtien täytyi taikauskon, vääryyden, etuoikeuksien ja sorron väistyä ikuisen totuuden, ikuisen oikeudenmukaisuuden, luontoperäisen yhdenvertaisuuden ja luovuttamattomien ihmisoikeuksien tieltä.

Nyt tiedämme, ettei tämä järjen valtakunta ollut mikään muu kuin porvariston idealisoitu valtakunta, että ikuinen oikeudenmukaisuus toteutui porvariston oikeudenhoitona, että yhdenvertaisuus typistyi porvarilliseksi yhdenvertaisuudeksi lain edessä, että ihmisoikeuksista oleellisimmaksi julistettiin — porvarillinen omistus ja että järjen valtio, Rousseau'n yhteiskuntasopimus, osoittautui ja saattoikin osoittautua elämässä vain porvarilliseksi demokraattiseksi tasavallaksi. 18. vuosisadan suuret ajattelijat eivät kenneet sen enempää kuin heidän edeltäjänsäkään ylittämään niitä rajoja, jotka heidän oma aikakautensa oli heille asettanut.

Mutta koko muun yhteiskunnan edustajana esiintyvän porvariston ja feodaaliaateliston välisen vastakohtaisuuden ohella oli olemassa riistäjien ja riistettyjen, joutilaiden rikkaiden ja työtätekevien köyhien välinen yleinen vastakohtaisuus. Juuri tämä seikka antoi porvariston edustajille mahdollisuuden esiintyä koko kärsivän ihmiskunnan eikä vain erikoisen luokan edustajina. Enemmänkin. Hamasta syntymästä porvaristoa vaivasi sen oma vastakohtaisuus: kapitalistit eivät voi olla olemassa ilman palkkatyöläisiä, ja sitä mukaa kun keskiaikainen ammattikuntamestari kehittyi uudenaikaiseksi porvariksi, ammattikuntakisälli ja ammattikuntaan kuulumaton päiväpalkkalainen kehittyivät vastaavasti proletaareiksi. Vaikka porvaristolla *taistelussa aatelia vastaan* olikin ylipäänsä tietty oikeus pitää itseään myös sen ajan erinäisten työtätekevien luokkien intressien edustajana, niin kuitenkin porvariston jokaisen suuren liikehtimisen yhteydessä esiintyi itsenäistä liikehtimistä myös sen luokan taholla, joka oli nykyaikaisen proletariaatin enemmän tai vähemmän kehittynyt edeltäjä. Sellaista liikehtimistä edustivat Saksan uskonpuhdistuksen ja talonpoikaissotien aikana kasteenuudistajat ja Thomas Münzer, Englannin suuren vallankumouksen

aikana levellerit¹, Ranskan suuren vallankumouksen aikana Babeuf. Näiden vielä kypsymättömän luokan kumouksellisten kapinoiden ohessa julistettiin vastaavanlaisia teorioita; niitä olivat ihanteellisten yhteiskuntaolojen utooppiset kuvaukset 16. ja 17. vuosisadalla² ja jo suorastaan kommunistiset teoriat (Morelly ja Mably) 18. vuosisadalla. Yhdenvertaisuusvaatimus ei rajoittunut enää poliittisiin oikeuksiin, vaan se ulotettiin koskemaan myös yksilön yhteiskunnallista asemaa; piti poistettaman paitsi luokkaetuoikeudet, myös itse luokkaeroavaisuudet. Askeettinen, kaikki elämännautinnot kieltävä spartalainen kommunismi oli siis uuden opin ensimmäinen ilmenemismuoto. Sitten seurasi kolme suurta utopistia: Saint-Simon, jonka opissa porvarillinen suunta säilyttää vielä tietyn pätevyuden proletaarisen rinnalla, Fourier ja Owen, joka kehittyneimmän kapitalistisen tuotannon maassa ja tämän tuotannon synnyttämien vastakohtaisuuksien vaikutuksen alaisena kehittäi järjestelmällisesti välittömästi ranskalaiseen materialismiin kytkeytyviä ehdotelmiaan luokkaeroavaisuuksien poistamisesta.

Kaikille kolmelle on yhteistä se, että he eivät esiintyneet proletariaatin etujen ajajina, proletariaatin, joka siihen mennessä oli jo historiallisesti syntynyt. He tahtoivat kuten valistusfilosofitkin vapauttaa heti koko ihmiskunnan eivätkä lähinnä jotakin tiettyä luokkaa. He tahtoivat kuten valistusfilosofitkin pystyttää järjen ja ikuisen oikeudenmukaisuuden valtakunnan, mutta heidän valtakuntansa eroaa valistusfilosofien valtakunnasta kuin taivas maasta. Myös näiden valistusfilosofien periaatteiden mukaisesti rakennettu porvarillinen maailma on järjetön ja epäoikeudenmukainen, ja siksi sekin on joutuva kadotuksen kuiluun kuten feodalismi ja kaikki muut aikaisemmat yhteiskuntajärjestelmät. Todellinen järki ja oikeudenmukaisuus eivät ole hallinneet tähän asti maailmassa vain siitä syystä, että niistä ei ole ollut oikeaa käsitystä. Ei ole ollut näet sitä nerokasta miestä, joka nyt on ilmaantunut ja tiedonnut totuuden. Se, että hän on ilmaantunut nyt ja että totuus on tullut ilmi juuri nyt, ei ole mikään yleisestä historiallisesta kehityksestä välttämättömästi johtuva väistämätön tapahtuma, vaan pelkkä onnellinen sattuma. Hän olisi voinut syntyä yhtä hyvin 500 vuotta aikaisemmin ja pelastanut niin ollen ihmiskunnan 500 vuoden harhoilta, taisteluilta ja kärsimyksiltä.

Olemme huomanneet, että 18. vuosisadan ranskalaiset filosofit, vallankumouksen valmistajat, vetosivat järkeen katsoen sen

¹ *Levellerit* (levellers)— sananmukaisesti „tasajaajat” („yhdenvertaisuuden vaatijat”); edustivat kaupunki- ja maaseutuköyhälistön intressejä Englannin porvarillisen vallankumouksen kaudella 17. vuosisadalla. *Toim.*

² Engels tarkoittaa utooppisen kommunismin edustajien Thomas Moren (16. vuosis.) ja Campanellan (17. vuosis.) teoksia. *Toim.*

ainoaksi kaiken olevaisen tuomariksi. Oli pystytettävä järjenumukainen valtio, järjenumukainen yhteiskunta, ja poistettava armotta kaikki, mikä oli ristiriidassa ikuisen järjen kanssa. Niin ikään olemme huomanneet, ettei tuo ikuinen järki ollut todellisuudessa mitään muuta kuin juuri silloin nykyaikaiseksi porvaristoksi kehittymässä olleen kiltaporvariston ihanteellistettua järkevyyttä. Kun sitten Ranskan vallankumous oli toteuttanut tuon järkeysyhteiskunnan ja järkeysvaltion, uudet laitokset eivät silti olleet suinkaan ehdottoman järjenumukaisia, niin järkiperäisiä kuin ne olivatkin aikaisempiin oloihin verraten. Järkeysvaltio kärsi täydellisen haaksirikon. Rousseauin yhteiskuntasopimus toteutui terroriaikana, johon omaa poliittista pätevyyttään epäilemään alkanut porvaristo etsi pelastusta ensin direktoriohallituksen korruptiosta ja lopulta Napoleonin despotismista. Luvattu ikuinen rauha muuttui loputtomaksi valloitus sodaksi. Järkeysyhteiskunnalle ei käynyt sen paremmin. Köyhän ja rikkaan vastakohtaisuus, sen sijaan että olisi ratkennut yleiseksi onneksi, kärjistyi siitä syystä, että poistettiin sen yli johtavana siltana olleet ammattikunta- ja muut etuoikeudet ja sitä lieventäneet kirkolliset hyväntekeväisyyslaitokset. Nyt todellisuudeksi muuttunut feodaalisista kahleista „vapaa omistus” oli pikkuporvareille ja pientalonpojille vapautta myydä suurpääoman ja suurmaanomistuksen ylivoimaisen kilpailun kuristama pikkuomaisuutensa juuri noille isoille herralille ja muuttui siis pikkuporvarien ja pientalonpoikien osalta vapautumiseksi omaisuudesta. Kapitalistisella perustalla tapahtuva teollisuuden nopea nousu teki työtätekevien joukkojen köyhydestä ja kurjuudesta yhteiskunnan elinehdon. Käteismaksu muodostui yhä enemmän yhteiskunnan ainoaksi yhdysiteeksi, kuten Carlyle sanoi. Rikosten määrä lisääntyi vuosi vuodelta. Jos kohta aikaisemmin julkisesti peittelemättöminä esiintyneet feodaaliset paheet oli toistaiseksi tungettu taka-alalle, vaikkei niitä oltukaan poistettu, niin sitä rehevämmin alkoivat kukoistaa porvarilliset paheet, joita siihen asti oli harjoitettu vain salassa. Kauppa kehittyi yhä enemmän ja enemmän petkutukseksi. Vallankumouksellinen „veljeys”-tunnus toteutui kilpailun aiheuttamana juonitteluna ja kateutena. Väkivaltaisen alistamisen tilalle tuli lahjominen ja miekan tilalle ensimmäiseksi yhteiskunnalliseksi voimavivuksi raha. Ensiyön oikeus siirtyi feodaaliherroilta porvarillisille tehtailijoille. Prostituutio paisui ennen tuntemattomiin mittoihin. Avioliitto itse jäi vielä, kuten ennenkin, prostituution laillisesti tunnustetuksi muodoksi, sen viralliseksi verhoksi, ja sitä täydensivät lukuisat aviorikokset. Sanalla sanoen „järjen voiton” luomat yhteiskunnalliset ja poliittiset laitokset olivat katkeran petteviä irvikuvia valistusmiesten komeisiin lupauksiin verrattuna. Puuttui enää vain miehiä, jotka olisivat todenneet tämän petteymyksen, ja hekin ilmaantuivat

vuosisadan vaihteessa. V. 1802 ilmestyivät Saint-Simonin „Geneven kirjeet”; 1808 ilmestyi Fourier'n ensimmäinen teos, vaikka hänen teoriansa perusta oli laskettu jo 1799; tammikuun 1. pnä 1800 Robert Owen otti käsiinsä johdon New Lanarkissa.

Mutta kapitalistinen tuotantotapa ja samalla porvariston ja proletariaatin välinen vastakohtaisuus olivat niihin aikoihin vielä perin kehittymättömiä. Suurteollisuus oli Englannissa vasta alullaan ja Ranskassa vielä tuntematon. Toisaalta kuitenkin vasta suurteollisuus kehittää ne ristiriidat, jotka tekevät pakottavaksi välttämättömyydeksi tuotantotavan mullistamisen, sen kapitalistisen luonteen poistamisen — ei ainoastaan tämän tuotantotavan synnyttämien luokkien, vaan myös sen luomien tuotantovoimien ja vaihtomuotojen ristiriidat; ja toisaalta suurteollisuus kehittää juuri näissä jättimäisissä tuotantovoimissa myös välikappaleet näiden ristiriitojen ratkaisemista varten. Kun siis 1800 tienoilla uudesta yhteiskuntajärjestyksestä johtuvat ristiriidat olivat vasta kehittymässä, niin koskee tämä vielä paljon enemmän niiden ratkaisemiskeinoja. Joskin Pariisin omistamattomat kansanjoukot saivat hirmuvallan aikana vallatuksi hetkeksi vallan käsiinsä ja viedyksi siten *vastoin* porvariston tahtoa voittoon porvarillisen vallankumouksen, niin täten ne todistivat vain, kuinka mahdoton niiden valta silloisissa oloissa ajan pitkään oli. Proletariaatti, joka uuden luokan ituna oli vasta erottumassa näistä omistamattomista joukoista ja oli vielä aivan kykenemätön itsenäiseen poliittiseen toimintaan, näytti sorrettulta, kärsivältä säädyltä, jota — koska se itse ei kyennyt auttamaan itseään — saatettiin auttaa korkeintaan ulkoapäin, ylhäältä-käsin.

Tämä historiallinen tila piti vallassaan myös sosialismin perustajia. Kehittymätöntä kapitalistista tuotantoa, kehittymättömiä luokkasuhteita vastasivat kehittymättömät teoriat. Yhteiskunnallisten tehtävien ratkaisu oli vielä kehittymättömien taloudellisten suhteiden kätkössä, ja se piti keksiä ajattelemalla. Yhteiskunta tarjosi vain epäkohtia; niiden poistaminen oli ajattelevan järjen tehtävä. Kysymys oli sen tähden uuden, täydellisemmän yhteiskuntajärjestyksen keksimisestä ja yhteiskunnan pakottamisesta siihen ulkoapäin, propagandan ja mikäli mahdollista mallikokeiden antaman esimerkin avulla. Nämä uudet yhteiskuntajärjestelmät olivat jo etukäteen tuomitut jäämään utopioiksi; mitä pitemmälle niitä kehiteltiin yksityiskohdittaan, sitä enemmän ne muuttuivat pakostakin pelkiksi kuvitelmiiksi.

Todettuamme tämän meillä ei ole enää syytä tarkastella hetkistäkään kauemmin tätä nyt jo menneisyyteen kuuluvaa puolta. Voimme jättää kirjalliset kamasaksat vatvomaan hartaina näitä nykyään enää vain huvittavilta tuntuvia kuvitelmia ja

ihastelemaan oman ajatustapansa selkeyttä verrattuna mokomiin „järjettömyyksiin”. Tarkastelkaamme mieluummin niitä nerokkaita ajatusituja ja ajatuksia, joita tuon fantastisen kuoren alta murtautuu esiin kaikkialta, mutta joita nuo sokeat poroporvarit eivät näe.

Saint-Simon oli Ranskan suuren vallankumouksen poika. Sen puhjetessa hän ei ollut täyttänyt edes kolmeakymmentä vuotta. Vallankumous oli kolmannen säädyn voitto, ts. kansakunnan suuren, tuofannossa ja kaupan alalla toimivan enemmistön voitto siihen asti etuoikeuksia nauttineista *joutilaista* säädyistä — aatelista ja papistosta. Mutta kolmannen säädyn voitto osoittautui pian tuon säädyn pienen osan yksinomaiseksi voitoksi, valloitukseksi, jolla tämän säädyn yhteiskunnallisesti etuoikeutettu osa, omistava porvaristo, hankki itselleen poliittisen vallan. Tämä porvaristo oli nimittäin jo vallankumouksen aikana kehittynyt nopeasti sen keinottelun ansiosta, jota harjoitettiin aatelistolta ja kirkolta takavarikoidulla ja sitten *myydyllä* maaomaisuudella, sekä sen puijauksen ansiosta, jota armeijan varustajat harjoittivat kansakuntaa kohtaan. Juuri näiden huijarien valta direktoriohallituksen aikana johti Ranskan ja vallankumouksen perikadon partaalle ja antoi siten Napoleonille tekosyyllä vallankaappaukseen. Niinpä kolmannen säädyn ja etuoikeutettujen säädytjen välinen vastakohtaisuus sai Saint-Simonin päässä „työläisten” ja „joutilaiden” välisen vastakohtaisuuden muodon. Joutilaita eivät olleet ainoastaan vanhat etuoikeutetut, vaan kaikki, jotka elivät koroillaan tuotantoon ja kauppaan osallistumatta. Ja „työläisiä” eivät olleet ainoastaan palkkatyöläiset, vaan myös tehtailijat, kauppiaat ja pankkiirit. Se, että joutilaat olivat menettäneet kykynsä olla aatteellisessa johdossa ja pitää poliittista valtaa, oli varmaa, ja vallankumous oli todistanut sen lopullisesti. Sen, että omistamattomilla ei ollut tätä kykyä, olivat Saint-Simonin mielestä todistaneet hirmuvallan ajan kokemukset. Kenen sitten piti johtaa ja hallita? Saint-Simonin mukaan tieteen ja teollisuuden, joita yhdistäisi uusi uskonnollinen side, välttämättömästi mystillinen ja ankaran hierarkinen „uusi kristinusko”, jonka piti palauttaa uskonpuhdistuksen aikoina rikkoutunut uskonnollisten katsomusten yhtenäisyys. Tieteen taas muodostivat oppineet, ja teollisuuden ensi sijassa aktiiviset porvarit, tehtailijat, kauppiaat ja pankkiirit. Näiden porvarien piti tosin muuttua eräänlaisiksi julkisiksi virkamiehiksi, yhteiskunnan luottamusmiehiksi, mutta työläisiin nähden heidän piti pysyä kuitenkin määräävässä ja taloudellisesti etuoikeutetussa asemassa. Etenkin pankkiirien piti luottoa säännöstelemällä säännöstellä koko yhteiskunnallista tuotantoa.— Tämä käsitys vastasi täysin aikaa, jolloin suurteollisuus ja samalla porvariston ja proletariaatin välinen vastakohtaisuus oli vasta syntymässä

Ranskassa. Mutta erikoisesti Saint-Simon korostaa, että hänelle on aina ja kaikkialla tärkeintä „lukuisimman ja köyhimmän luokan” (la classe la plus nombreuse et la plus pauvre) kohtalo.

Saint-Simon esittää jo „Geneven kirjeissään” väitteen, että „kaikkien ihmisten on tehtävä työtä”. Samassa teoksessaan hän mainitsee jo, että hirmuvallalta oli omistamattomien joukkojen valtaa. Hän huudahtaa niille: „Katsokaa, mitä on tapahtunut Ranskassa aikana, jolloin toverinne ovat olleet siellä vallassa: he ovat saaneet aikaan nälänhädän.” Ranskan vallankumouksen käsittäminen luokkataisteluksi, ei ainoastaan aateliston ja porvariston väliseksi, vaan myös aateliston, porvariston ja omistamattomien väliseksi luokkataisteluksi, oli v. 1802 mitä nerokkain havainto. V. 1816 hän selitti, että politiikka on tiede tuotannosta, ja ennusti, että politiikka on sulautuva täydellisesti talouselämään. Joskin tietoisuus siitä, että taloudellinen tila on poliittisten laitosten perusta, ilmenee tässä vasta idussa, niin siinä on silti selvästi ilmaistu, että ihmisiin kohdistuva poliittinen hallinta on muutettava esineiden hallitsemiseksi ja tuotantoprosessien johtamiseksi, siis on „poistettava valtio”, mistä viime aikoina on niin paljon meluttu. Aikalaisiaan etevämpänä hän niin ikään julisti v. 1814 heti liittoutuneiden marssittua Pariisiin ja sittemmin 1815 satapäiväisen sodan aikana, että Ranskan liitto Englannin kanssa ja toisaalta näiden molempien maiden liitto Saksan kanssa on Euroopan menestyksellisen kehityksen ja rauhan ainoa tae. Ranskalaisten kehottaminen v. 1815 liittoon Waterloon voittajien kanssa vaati tosiaan sekä rohkeutta että historiallista kaukonäköisyyttä.

Jos Saint-Simonissa havaitsemme nerokasta kaukonäköisyyttä, minkä ansiosta hänen esityksiinsä sisältyvät itumuodossaan myöhempien sosialistien miltei kaikki muut paitsi pelkästään taloustieteelliset ajatukset, niin Fourier’lta saamme aito ranskalaiseen tapaan henkevän, mutta silti syvällisen arvostelun vallitsevista yhteiskuntaoloista. Fourier ottaa porvariston, sen ennen vallankumousta intoilleet profeetat ja sen lahjomat kumousajan jälkeiset valehtelijat kiinni sanoistaan. Hän paljastaa säälimättä porvarillisen maailman aineellisen ja siveellisen kurjuuden ja vertaa sitä niin varhaisempien valistusfilosofien kauniisiin lupauksiin yhteiskunnasta, jossa vain järki tulisi hallitsemaan, kaiken onnellistuttavasta sivistyksestä, ihmissuvun rajattomasta täydellistymismahdollisuudesta kuin myös porvariston silloisten ideologiiden kaunissanaiseen puhutelvaan; hän osoittaa, mikä viheliäinen todellisuus vastaa kaikkialla noita yleviä fraaseja, ja ivaa purevasti tämän fraseologian täydellistä fiaskoa. Fourier ei ole pelkkä kriitikko, hänen alati iloinen luonteensa tekee hänestä satiirikon, jopa satiirikon, joka on kaikkien aikojen suurimpia. Vallankumouksen laskukaudella kukkaansa puhjennutta hurjaa

keinottelua samoin kuin Ranskan kaupan silloista yleistä kamasaksaluonnetta hän kuvailee yhtä mestarillisesti kuin hupaisastikin. Sitäkin mestarillisemmin hän kuvaa sukupuolisuhteiden porvarillista muotoa ja sitä asemaa, jossa nainen on porvarillisessa yhteiskunnassa. Hän sanoo ensimmäisenä, että kussakin yhteiskunnassa naisen vapautumisen aste on yleisen vapautumisen luonnollinen mittapuu. Mutta suurenmoisimpana Fourier esiintyy yhteiskunnan historiaa koskevassa käsityksessään. Hän jakaa koko historian neljään kehitysvaiheeseen: villiys, raakalaisuus, patriarkaatti ja sivilisaatio, joista jälkimmäinen sattuu yhteen ns. porvarillisen yhteiskunnan, siis 16. vuosisadalta juontuneen yhteiskuntajärjestyksen kanssa, ja osoittaa, „että sivilisaatio tekee muodoltaan mutkikkaammaksi, kaksimielisemmäksi, arveluttavammaksi ja tekopyhäksi jokaisen paheen, jota raakalaisuuden asteella harjoitettiin yksinkertaisella tavalla”, että sivilisaatio liikkuu „noidutussa kehässä”, ristiriidoissa, joita se synnyttää yhä uudelleen kykenemättä niitä voittamaan, saaden siis aina päinvastaisen tuloksen kuin tahtoo tai uskottelee tahtovansa. Niinpä esim. „sivilisaation kaudella *yllellisyys itse aiheuttaa köyhyyttä*”. Kuten näemme, Fourier käyttää dialektiikkaa yhtä mestarillisesti kuin aikalaisensa Hegel. Yhtä dialektisesti hän korostaa, vastoin lorua ihmisen rajattomasta täydellistymiskyvystä, että joka historiankaudella on oma nousu-, samoin kuin laskuvaiheensa, ja soveltaa tätä käsitystapaa myös koko ihmiskunnan tulevaisuuteen. Niin kuin Kant toi luonnontieteeseen ajatuksen maapallon tulevasta perikadosta, niin myös Fourier toi historiankäsitykseen ajatuksen ihmiskunnan tulevasta perikadosta.

Samaan aikaan kuin Ranskassa lakaisi maata vallankumouksen rajumyrsky, Englannissa tapahtui hiljaisempi, mutta silti yhtä valtava mullistus. Höyry ja uudet koneet muuttivat manufaktuuriteollisuuden uudenaikaiseksi suurteollisuudeksi ja aiheuttivat siten mullistuksen koko porvarillisen yhteiskunnan perustuksessa. Manufaktuuriajan vitkallinen kehityskulku muuttui tuotannon todelliseksi myrsky- ja kiihkkokaudeksi. Yhteiskunta jakautui yhä nopeammassa tahdissa suurkapitalisteihin ja omistamattomiin proletaareihin, joiden välillä entisen vankan keski-säädyn asemesta vietti nyt epävarmaa elämäänsä käsityöläisten ja pikkukauppiaiden epävakainen joukko, tuo väestön vaihtelevin osa. Uusi tuotantotapa oli vasta nousuvaiheensa alussa; se oli vielä normaali, oikea, noissa oloissa ainoa mahdollinen tuotantotapa. Mutta jo silloin se aiheutti huutavia yhteiskunnallisia epäkohtia: kodittoman väestön kasaantumista suurkaupunkien kurjimmille kulmille, kaikkien tavanomaisten perinnäisten siteiden, patriarkaalisten suhteiden, perheen höltymistä, ylityön lisääntymistä eritoten naisten ja lasten osalta kauhistuttavassa

määrässä, joukkomittaista siveellistä turmelusta työtätekevässä väestössä, joka oli saatettu äkkiä tyyten uusiin oloihin, maalta kaupunkiin, maanviljelyksestä teollisuuteen, vakiintuneista elinoloista alituisesti vaihteleviin epävarmoihin elinoloihin. Silloin astui uudistajana esiin 29-vuotias tehtailija, luonteeltaan jalo ja lapsellisen yksinkertainen, mutta samalla synnynnäinen ihmisten johtaja, jollaisia on harvassa. Robert Owen oli omaksunut valitusajan materialistien sen opin, että ihmisluonne on toisaalta synnynnäisten taipumusten ja toisaalta niiden olojen tuote, joissa ihminen viettää elämänsä ja varsinkin kehitysvaiheensa. Useimmat hänen säätyovereistaan näkivät teollisessa vallankumouksessa vain epäjärjestystä ja kaaosta, jolloin oli hyvä kalastaa sameassa vedessä ja rikastua nopeasti. Hän näki siinä hyvän tilaisuuden toteuttaa mielialatuksensa ja saada siten aikaan järjestystä toussa kaaoksessa. Hän oli yrittänyt tätä jo menestyksellisesti Manchesterissa, ollessaan johtajana tehtaassa, jossa oli yli 500 työläistä. Vuodesta 1800 vuoteen 1829 hän johti New Lanarkin suurta puuvillakehräämöä Skotlannissa samaan tapaan, ollen johtavana yhtiökumppanina ja omaten siten suuremman toimintavapauden, ja niin hyvällä menestyksellä, että saavutti mainetta koko Euroopassa. Vähitellen 2 500 henkeä käsittäväksi kasvaneen, alkuaan mitä sekavimmista ja enimmäkseen varsin demoralisoituneista aineksista muodostuneen väestön hän muutti täydelliseksi mallisiirtolaksi, jossa juopottelu, poliisi, rikosoikeudet ja -jutut, köyhäinhoito ja hyväntekeväisyyden tarve olivat tuntemattomia asioita. Ja tämä tapahtui yksinkertaisesti siten, että hän asetti ihmiset inhimillisempiin oloihin ja huolehti erittäinkin nousevan polven kasvatuksesta. Hän oli pikkulastenkoulujen keksijä ja otti ne siellä ensimmäisenä käytäntöön. Lapset tulivat kahden vuoden ikäisinä kouluun ja saivat siellä niin hyvän hoidon, että heitä oli vaikea saada palaamaan kotiinsa. Kun hänen kilpailijansa teettivät 13—14 tunnin työpäiviä, New Lanarkissa tehtiin työtä vain 10½ tuntia. Kun puuvillapula pakotti seisauttamaan tehtaan neljäksi kuukaudeksi, työläisille maksettiin silti täysi palkka. Ja kaiken tämän ohessa liike oli lisännyt arvoaan enemmän kuin kaksinkertaisesti ja tuottanut päälle päätteeksi omistajille runsaasti voittoa.

Mutta Owen ei tyytynyt tähän. Ne elinolot, jotka hän oli luonut työläisilleen, eivät olleet hänestä vielä läheskään ihmisarvoa vastaavia; „ihmiset olivat minun orjiani”; ne suhteellisen suotuisat olot, joihin hän oli heidät asettanut, eivät riittäneet vielä läheskään turvaamaan luonteen ja järjen kaikinpuolista järjiperäistä kehittymistä, puhumattakaan vapaasta elämäntoiminnasta. „Ja kuitenkin tämän 2 500 henkeä käsittävän joukon työtätekevää osa tuotti yhteiskunnalle yhtä paljon todellista rikkautta kuin noin puoli vuosisataa aikaisemmin saattoi tuottaa

600 000 hengen väestö. Kysyin itseltäni: mihin joutuu se erotus, joka on 2 500 henkilön kuluttaman tuotemäärän ja sen tuotemäärän välillä, minkä nuo 600 000 olisivat kuluttaneet?" Vastaus oli selvä. Se oli käytetty siten, että laitoksen omistajat olivat saaneet 5% koron liikepääomalle ja lisäksi yli 300 000 punttaa (6 000 000 markkaa) voittoa. Ja mikä oli totta New Lanarkin suhteen, se piti sitäkin suuremmassa määrässä paikkansa Englannin kaikkien tehtaiden suhteen. „Ilman tätä uutta, koneiden avulla luotua rikkautta ei olisi voitu käydä sotia Napoleonin kukistamiseksi ja aristokraattisten yhteiskuntaperiaatteiden voimassapitämiseksi. Mutta tämä uusi mahtihan oli työväenluokan luomus.”¹ Työväenluokalle tuli kuulua siis myös hedelmät. Uudet valtavat tuotanto-voimat, jotka siihen asti olivat auttaneet vain yksityisten rikastumista ja suurten joukkojen orjuuttamista, tarjosivat Owenin mielestä perustan yhteiskunnan uudistamista varten ja niiden piti kaikkien yhteisenä omaisuutena toimia vain kaikkien yhteistä hyvinvointia varten.

Owenin kommunismi syntyi tällaisella puhtaasti liiketoiminnallisella tavalla, niin sanoaksemme kauppamiehen laskelman hedelmänä. Tämän käytännöllisyyteen tähtäävän luonteensa se säilytti loppuun saakka. Niinpä Owen ehdotti v. 1823 Irlannin kurjuuden poistamiseksi kommunistisia siirtoloita ja liitti ehdotukseensa täydelliset laskelmat perustamiskustannuksista, vuotuisista menoista ja arvioiduista tuloista. Lopullisessa tulevaisuuden suunnitelmassaan hän suoritti yksityiskohtien teknillisen muokkauksen aina pohjapiirrosta, piirustuksia ja lintuperspektiivissä esitettyä yleiskuvaa myöten sellaisella asiantuntemuksella, että jos kerran hyväksyy Owenin metodin yhteiskunnan uudistamiseksi, niin yksityiskohtia vastaan on ammattimiehenkin kannalta vain hyvin vähän sanottavaa.

Kommunismiin kannalle siirtyminen muodosti käännekohdan Owenin elämässä. Niin kauan kuin hän oli esiintynyt pelkästään ihmisystävänä, hänen osakseen oli tullut vain rikkautta, suosiota, kunniaa ja mainetta. Hän oli Euroopan tunnetuin mies. Eivät ainoastaan hänen säätyoverinsa, vaan myös valtiomiehet ja ruhtinaat kuuntelivat häntä sosiolisesti. Mutta lehti kääntyi heti, kun hän esiintyi kommunistisine oppeineen. Oli olemassa kolme suurta estettä, jotka ennen muuta näyttivät hänestä sulkevan tien yhteiskunnalliseen uudistukseen: yksityisomistus, uskonto ja avioliiton nykyinen muoto. Hyökätessään niiden kimp-

¹ Erästä „The Revolution in Mind and Practice” („Vallankumous katsoimuksissa ja käytännössä”. *Toim.*) -nimisestä, kaikille „Euroopan punaisille tasavaltalaisille, kommunisteille ja sosialisteille” osoitetusta ja Ranskan väliaikaiselle hallitukselle v. 1848, samoin kuin „kuningatar Viktorialle ja hänen vastuunalaisille neuvonantajilleen” lähetetystä mietinnöstä. (*Engelsin huomautus.*)

puun hän tiesi, mikä häntä odotti: virallinen yhteiskunta julistaisi hänet yleisesti pannaan ja hän menettäisi yhteiskunnallisen asemansa. Mutta hän ei antanut tämän estää häntä hyökkäämästä siekailematta niiden kimppuun, ja kävi niin kuin hän oli ennakolta olettanut. Virallisesta yhteiskunnasta karkotettuna, miehenä, josta lehdistö oli vaiti, köyhtyneenä Amerikassa tekemiensä epäonnistuneiden kommunististen kokeilujen vuoksi, joihin oli uhrannut koko omaisuutensa, hän kääntyi välittömästi työväenluokan puoleen ja toimi sen keskuudessa vielä kolmekymmentä vuotta. Kaikki Englannin työväen eduksi toimeenpannut yhteiskunnalliset liikkeet ja niiden todelliset menestykset kytkeytyvät Owenin nimeen. Niinpä hän ajoi v. 1819, viisivuotisten ponnistusten jälkeen, lävitse ensimmäisen lain naisten ja lasten tehdastyön rajoittamisesta. Hän johti puhetta ensimmäisessä kongressissa, jossa koko Englannin trade unionit yhtyivät yhdeksi suureksi ammatilliseksi järjestöksi. Hän järjesti — käsittäen ne yhteiskunnan täydelliseen kommunistiseen uudistamiseen johtavaksi toimenpiteeksi — toisaalta osuuskuntia (kulutus- ja tuotanto-osuuskuntia), jotka sittemmin antoivat ainakin sen käytännöllisen todistuksen, että niin kauppias kuin tehtailijakin ovat varsin tarpeettomia henkilöitä, toisaalta työbasaareja, missä työntuotteita vaihdettiin paperisen työrahan välityksellä, rahan, jonka yksikkönä oli työtunti. Näiden basaarien täytyi väistämättömästi epäonnistua, mutta Proudhonin paljon myöhemmää vaihtopankkia täydellisesti ennakoivina laitoksina ne erosivat tästä kuitenkin nimenomaan siinä suhteessa, että ne eivät pyrkineet olemaan kaiken yhteiskunnallisen pahan yleisparanteena, vaan ainoastaan ensi askeleena yhteiskunnan paljon radikaalemmän uudistajärjestämisen suuntaan.

Utopistien ajatustapa on hallinnut kauan 19. vuosisadan sosialistisia käsityksiä ja hallitsee osaksi vieläkin. Sen kannalla olivat vielä jokin aika sitten kaikki ranskalaiset ja englantilaiset sosialistit, samoin kuin aikaisempi saksalainen kommunismi Weitling mukaanluettuna. Heistä kaikista sosialismi on absoluuttisen totuuden, järjen ja oikeudenmukaisuuden ilmentymä, jonka pitää tulla vain keksityksi valloittaakseen omalla voimallaan maailman; koska absoluuttinen totuus on riippumaton ajasta, paikasta ja ihmiskunnan historiallisesta kehityksestä, niin on pelkkä satuma, milloin ja missä se keksitään. Lisäksi kunkin koulukunnan perustaja käsittää eri lailla absoluuttisen totuuden, järjen ja oikeudenmukaisuuden; koska kunkin perustajan oma ymmärrys, omat elinolot, oma tietomäärä ja ajatustoiminnan kehittyneisyys määräävät hänen absoluuttisen totuutensa, järjensä ja oikeudenmukaisuutensa laadun, niin tähän absoluuttisten totuuksien ristiriitaan ei ole muuta mahdollista ratkaisua kuin niiden keskinäinen silottuminen. Siitä ei voisi syntyä muuta kuin jonkinlaista

eklektistä keskittien sosialismia, jollainen muuten onkin tähän saakka hallinnut Ranskan ja Englannin useimpien työläissosialistien ajattelua. Tämä eklektinen sosialismi on mitä monivivahteisinta maltillisten kriittisten huomautusten, taloustieteellisten väitteiden ja erilaisten lahkonerustajien yhteiskunnallisten tulevaisuuskuvitelmien sekotusta, joka syntyy sitä helpommin, mitä enemmän sen eri ainesosien terävät särvät hioutuvat pyöreiksi väittelyjen virrassa niin kuin kivet vuoripuroissa. Sosialismi oli asetettava ensin todellisuus pohjalle, ennen kuin se voitiin muuttaa tieteeksi.

II

18. vuosisadan ranskalaisen filosofian ohella ja sen jälkeen kehittyi uudempi saksalainen filosofia, jonka päätekohtaksi tuli Hegel. Sen suurin ansio oli dialektiikan asettaminen jälleen ajattelun korkeimmaksi muodoksi. Kaikki muinaiset kreikkalaiset filosofit olivat synnynnäisiä, luontaisia dialektikkoja, ja Aristoteles, ajattelijana monipuolisin heistä, onkin jo tutkinut dialektiikan ajattelun oleelliset muodot. Sitä vastoin uudempi filosofia, vaikka dialektiikalla on ollut senkin piirissä loistavia edustajia (esim. Descartes ja Spinoza), juuttui varsinkin englantilaisen filosofian vaikutuksesta yhä enemmän niin sanottuun metafyyssilliseen ajattelutapaan, jonka vallassa olivat miltei kaikki 18. vuosisadan ranskalaiset ainakin filosofisissa erikoisteoksissaan. Varsinaisen filosofian ulkopuolella hekin kyllä kykenivät luomaan dialektiikan mestariteoksia; johdatamme mieleen vaikkapa vain Diderot'n „Rameaun veljenpojan” ja Rousseaun teoksen „Ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperä”.— Esitämme tässä lyhyesti kummankin ajatustavan oleelliset kohdat.

Kun otamme ajattelun kohteeksi luonnon tai ihmiskunnan historian taikka oman henkisen toimintamme, niin muodostuu meille lähinnä kuva yhteyksien ja vuorovaikutuksien loputtomasta yhteenpunoutumasta, näkymä, jossa mikään ei pysy paikallaan eikä muuttumattomana, vaan kaikki liikkuu, muuttuu, syntyy ja häviää. Näemme siis lähinnä yleiskuvan, jossa yksityiskohtat yhä jäävät enemmän tai vähemmän taka-alalle, huomiomme kiintyy enemmän liikuntaan, muutoksiin, yhteyksiin kuin siihen, *mikä* liikkuu, muuttuu, on yhteydessä. Tämä alkuperäinen, naiivi, mutta asiallisesti oikea maailmankatsomus oli ominaista muinaiskreikkalaiselle filosofialle ja Herakleitos esitti ensimmäisenä sen selvästi: kaikki on olemassa ja samalla olematta, sillä kaikki *virtaa*, muuttuu alinomaa, on alituisesti syntyvässä ja häviävässä. Mutta tämä käsitys, niin oikean yleiskuvan kuin se esittääkin ilmiöiden yleisestä luonteesta, ei riitä selittämään yksityiskohtia, joista tämä yleiskuva muodostuu; ja yleiskuvakin pysyy meille

epäselvänä niin kauan, kuin emme niitä tunne. Tiedostaaksemme nämä yksityiskohdat meidän täytyy irrottaa ne luonnollisista taikka historiallisista yhteyksistään ja tutkia niitä erillisinä niiden laatua, erikoisia syitä, seurauksia jne. vastaavasti. Tämä on lähinnä luonnontieteen ja historiantutkimuksen, siis niiden tieteenalojen tehtävä, jotka klassillisen ajan kreikkalaisilla olivat varsin ymmärrettävästä syystä vain toisarvoisessa asemassa, koska heidän täytyi ensin koota aineistoa niitä varten. Kriittinen valikoiminen, vertaileminen tai jaottelemisen luokkiin, lahkoihin ja lajeihin voitiin aloittaa vasta sitten, kun oli koottu tietty määrä luonnontieteellistä ja historiallista aineistoa. Eksaktinen luonnontutkimus pääsi Kreikassa alulle vasta aleksandrialaisella kaudella ¹, ja myöhemmin keskiajalla sitä kehittivät edelleen arabialaiset, mutta varsinainen luonnontiede on peräisin vasta 15. vuosisadan jälkipuoliskolta, josta lähtien se on edistynyt yhä nopeammin. Luonnon jaottelemisen eri osiinsa, eri luonnonilmiöiden ja luonnonesineiden luokitteluinen, elollisten olioiden moninaisten anatomisten muotojen sisäisen rakenteen tutkiminen olivat perusedellytyksinä sille jättiläismäiselle edistykselle, mikä luonnontutkimuksessa on tapahtunut viimeisten 400 vuoden aikana. Mutta siitä on jäänyt meille myös tapa käsitellä luonnon-esineitä ja luonnonilmiöitä erillisinä, suuresta kokonaisuudesta irroitettuina, ei siis liikkuvina, vaan liikkumattomina, ei oleellisesti muuttuvaisina, vaan iäti muuttumattomina, ei elävinä, vaan kuolleina. Siirrettyinä Baconin ja Locken ansiosta luonnontieteestä filosofiaan tämä käsitystapa synnytti viime vuosisadoille ominaista erikoislaatuista ahdaskantaisuutta, metafysisillisen ajattelutavan.

Esineet ja niiden ajatuskuvat, siis käsitteet, ovat metafysiikosta erillisiä, muuttumattomia, jähmettyneitä, kertakaikkisia tutkimuskohteita, joita on tarkasteltava perättäisesti ja toisiinsa sitomatta. Hänen ajattelunsa on pelkkää varauksetonta vastakkainasettelua; hänen puheensa on niin, niin tahi ei, ei, ja mitä siihen lisätään, se on pahasta. Hänestä joko esine on olemassa tai se ei ole olemassa: niin ikään esine ei voi olla oma itsensä ja samalla myös jotakin muuta. Positiivinen ja negatiivinen kieltävät ehdottomasti toisensa; syy ja seuraus ovat samaten toisensa muuttumattomia vastakohtia. Tämä ajattelutapa tuntuu meistä ensi näkemältä mitä selvimmältä, koska se on ominaista

¹ *Aleksandrialainen aikakausi* tieteen kehityksessä käsittää ajanjakson, joka alkaa 3. vuosisadalta e.a.a. jatkuen 7. vuosisadalle meidän ajanlaskuamme. Nimensä se on saanut egyptiläisen Aleksandrian kaupungin mukaan (Välimeren rannalla), joka oli sen ajan kansainvälisten taloudellisten yhteyksien tärkeimpiä solmukohtia. Aleksandrialaisella aikakaudella kehittyivät huomattavasti useat tieteet, kuten matematiikka (Euklides ja Arkhimedes), maantiede, tähtitiede, anatomia, fysiologia ym. *Toim.*

niin sanotulle terveelle ihmisjärjelle. Mutta niin kunnioitettava kumppani kuin tuo terve ihmisjärki onkin kotioloissa neljän seinän sisällä, se joutuu varsin ihmeellisiin seikkailuihin heti, kun se tohtii lähteä tutkimuksen avaraan maailmaan. Metafyysillinen katsomustapa, niin laajoilla aloilla kuin se — ajatuskohteen luonteesta riippuen — onkin aiheellinen ja jopa välttämätönkin, yltää aina ennemmin tai myöhemmin siihen rajaan, jonka toisella puolen se muuttuu yksipuoliseksi, rajoittuneeksi, abstraktiseksi ja sotkeutuu ratkaisemattomiin ristiriitoihin, sillä se huomaa vain erilliset esineet eikä niiden keskinäistä yhteyttä, vain niiden olemisen eikä niiden syntymistä ja häviämistä, vain niiden lepotilan eikä niiden liikuntaa, se ei näe metsää puilta. Jokapäiväisessä elämässä me esimerkiksi tiedämme ja voimme varmasti sanoa, onko jokin eläin olemassa vai ei, mutta tutkittuamme asiaa tarkemmin havaitsemme, että asia onkin usein mitä monimutkaisin, minkä tietävät varsin hyvin juristit, jotka ovat turhaan vaivanneet päätään löytääkseen sen järjellisen rajan, josta alkaen sikiön kuolettaminen äidin kohdussa on murha. Yhtä mahdotonta on kuolinhetken määrääminen, sillä fysiologia on todistanut, ettei kuolema ole kertakaikkinen, silmänräpäyksellinen tapahtuma, vaan sangen pitkäallinen prosessi. Niin ikään jokainen elollinen olio on ja ei ole samanaikaisesti sama; alinomaa se muokkaa ulkoapäin ottamiaan aineksia ja erittää toisia, alinomaa sen ruumiissa kuolee vanhoja ja muodostuu uusia soluja; sen ruumiin aines uudistuu täydellisesti joko pitemmän tai lyhyemmän ajan kuluessa siten, että aineen atomit korvautuvat toisilla. Täten jokainen orgaaninen olio on alati sama ja kuitenkin toinen. Tarkastellessamme asiaa lähemmin huomaamme niin ikään, että tietyn vastakohtaisuuden molemmat kohtiot, positiivinen ja negatiivinen, ovat yhtä erottamattomia kuin vastakkaisiakin, ja että ne *kaikesta* vastakkaisuudestaan huolimatta sisältyvät toisiinsa; samoin syy ja seuraus ovat käsitteitä, jotka sellaisinaan ovat päteviä vain yksityistapaukseen sovellettuina. Mutta tarkastellessamme yksityistapausta yleisessä yhteydessään maailmankaikkeuteen nuo käsitteet yhtyvät ja sulautuvat käsitteeksi yleisestä vuorovaikutuksesta, jossa syyt ja seuraukset vaihtavat alituisesti paikkaa, joten se, mikä tällä hetkellä tai tässä tapauksessa on seuraus, muuttuu sittemmin tai toisessa tapauksessa syyksi ja päinvastoin.

Nämä ilmiöt ja ajatusmenetelmät eivät mahdu metafyysillisen ajattelun puitteisiin. Dialektiikka, joka ottaa esineet ja niiden ajatukselliset heijastumat pääasiallisesti yhteensitoutuneina, toisiinsa kytkeytyneinä, liikkuvina, syntyvinä ja häviävinä, saa sitä vastoin edelläkuvatun kaltaisista ilmiöistä vain lisävahvistusta omille menettelytavoilleen. Luonto on dialektiikan koetinkivi, ja meidän on myönnettävä, että nykyaikainen luonnontiede on anta-

nut tätä kokeilua varten mitä runsainta aineistoa, joka lisääntyy päivä päivältä, ja todistanut siten, että luonnossa kaikki tapahtuu viime kädessä dialektisesti eikä metafyyssillisesti, että luonto ei liiku iäti samanlaista, alati toistuvaa kehää, vaan sillä on todellinen historiansa. Mainittakoon tässä yhteydessä ennen kaikkea Darwin, joka antoi mitä kovimman kolauksen metafyyssilliselle luonnonkäsitykselle todistamalla, että koko nykyinen elollinen luonto, kasvit ja eläimet ja siis myös ihminen, on miljoonia vuosia kestäneen kehitysprosessin tulos. Mutta yhä vieläkin voidaan sormin laskea ne luonnontutkijat, jotka ovat oppineet ajattelemaan dialektisesti, ja niinpä saavutettujen tulosten ja totunnaisen ajattelutavan välisestä ristiriidasta johtuukin se rajaton sekamelska, mikä nyt vallitsee teoreettisessa luonnontieteessä saattaen epätoivoon opettajat ja oppilaat, kirjailijat ja lukijat.

Maailmankaikkeudesta, sen ja ihmiskunnan kehityksestä, samoin kuin tämän kehityksen heijastumisesta ihmisaivoissa voidaan saada siis tarkka kuva vain dialektista tietä, tarkkailemalla alituisesti syntymisen ja häviämisen, edistyksekkien ja taantumuksekkien muutosten välistä yleistä vuorovaikutusta. Ja uudempi saksalainen filosofia esiintyikin juuri tässä hengessä. Kant aloitti uransa muuttamalla Newtonin aurinkojärjestelmän, joka — saatuaan kerran kuuluisan alkusysäyksen — oli muuttumaton ja ikuinen, historialliseksi tapahtumasarjaksi: auringon ja kaikkien planeettojen syntymiseksi pyörivästä sumumassasta. Samalla hän jo tuli siihen johtopäätökseen, että tämä syntyminen edellytti samalla välttämättömästi aurinkokunnan tulevaa tuhoutumista. Puoli vuosisataa myöhemmin Laplace perusteli hänen käsityskantansa matemaattisesti, ja toisen puolivuosisadan kuluttua spektroskooppi osoitti, että avaruudessa on todella eri tiivistymisasteella olevia hehkuvia kaasumassoja.

Tämän uudemman saksalaisen filosofian päätekohtaksi muodostui Hegelin järjestelmä, jossa koko luonnon, historian ja hengen maailma esitetään ensimmäisen kerran — ja siinä juuri onkin sen suuri ansio — yhtenä tapahtumasarjana, ts. alituisesti liikkuvana, muuttavana, muuntavana ja kehittyvänä, ja yritetään osoittaa tämän liikunnan ja kehityksen sisäinen yhteys. Tästä näkökulmasta katsottuna ihmiskunnan historia ei näyttänyt enää mielettömien väkivallantekojen hurjalta sekamelskalta, tekojen, jotka nyt kypsän filosofisen ajattelun tuomioistuimen edessä ovat kaikki yhtä kelvottomia ja jotka on paras unohtaa niin pian kuin mahdollista. Historia näytti päinvastoin ihmiskunnan omalta kehitysprosessilta, ja ajattelun tehtäväksi tuli seurata tätä vähitellen ja harhaannusten kautta tapahtuvaa asteittaista edistymistä ja osoittaa tuon prosessin sisäinen lainmukaisuus kaikissa satunnaisilta näyttävisissä tapauksissa.

Tässä yhteydessä on samantekevää, vaikkei Hegelin järjestelmä ratkaisutkaan asettamaansa tehtävää. Sen historiallisena ansiona oli tämän tehtävän asettaminen. Tuo tehtävähän on sellainen, jota yksilö ei kykene koskaan ratkaisemaan. Vaikka Hegel — Saint-Simonin rinnalla — olikin aikansa universaalisin ajattelija, häntä oli kuitenkin rajoittamassa ensinnäkin hänen oma tietopiirinsä, jolla pakostakin oli rajansa, ja toiseksi hänen oman aikansa tietopiiri ja katsomukset, jotka laajuudeltaan ja syvyydeltään olivat niin ikään rajoittuneita. Oli vielä kolmaskin tekijä. Hegel oli idealisti, ts. hänestä ajatukset eivät olleet enemmän tai vähemmän abstraktisia kuvia todellisista esineistä ja ilmiöistä, vaan päinvastoin esineet ja niiden kehitys olivat vain aineellistuneita kuvia „aatteesta”, joka oli ollut jossakin jo ennen maailman syntymistä. Näin käännettiin kaikki ylösalaisin, ja maailmanilmiöiden todellinen yhteys kävi aivan nurinkuriseksi. Ja niin oikea ja nerokas kuin Hegelin käsitys useista yksityisistä yhteyksistä olikin, jäi edellä mainituista syistä myös yksityiskohtiin pakostakin paljon paikkaitua, keinotekoisista, keksittyä, sanalla sanoen nurinkurista. Hegelin järjestelmä oli sellaisenaan suuri keskonen — mutta myös viimeinen lajissaan. Sitä nimittäin vaivasi vielä muuan auttamaton sisäinen ristiriita: toisaalta sen oleellisena edellytyksenä oli ihmiskunnan historian käsittäminen kehitysprosessiksi, minkä älyllisenä päätekohtana jo sen luonteen vuoksi ei voi olla niin sanotun absoluuttisen totuuden keksiminen, mutta toisaalta se väitti olevansa yhteenveto juuri tästä absoluuttisesta totuudesta. Kaiken käsittävä, kerta kaikkiaan lopullinen luonnon ja historian tiedostamisen järjestelmä on ristiriidassa dialektisen ajattelun peruslakien kanssa, mikä ei suinkaan sulje pois, vaan päinvastoin edellyttää sitä, että koko ulkoisen maailman järjestelmällinen tiedostaminen voi edistyä jättiläisaskelin sukupolvesta toiseen.

Siihenastisen saksalaisen idealismin nurinkurisuuden tajuaaminen johti väistämättömästi materialismiin, mutta — huomattakoon tämä — ei 18. vuosisadan pelkästään metafyyssilliseen ja täysin mekaaniseen materialismiin. Päinvastoin kuin sellainen naiivi kumouksellisuus, joka ilman muuta hylkää koko aikaisemman historian, uudenaikainen materialismi käsittää historian ihmiskunnan kehitysprosessiksi, jonka liikunnan lakien löytämisen se on asettanut tehtäväkseen. Niin 18. vuosisadan ranskalaiset kuin Hegelkin pitivät luontoa ahtaassa piirissä liikkuvana alati samana pysyvänä kokonaisuutena ikuisine taivaankappaleineen, kuten Newton oli opettanut, ja muuttumattomine orgaanisine lajeineen, kuten Linné oli opettanut. Uudenaikainen materialismi sitä vastoin summeeraa luonnontieteen uudemmat saavutukset, joiden mukaan luonnollakin on ajallinen historiansa, taivaankappaleet ja organismit, joita suotuisissa oloissa saattaa

noilla taivaankappaleilla olla, syntyvät ja häviävät, ja kiertokulku, sikäli kun sellaista ylipäänsä saattaa olla, on mittasuhteiltaan äärettömän laajaa. Molemmissa tapauksissa materialismi on oleellisesti dialektista eikä kaipaa enää muiden tieteiden yläpuolella olevaa filosofiaa. Jokainen kokonaisuhteyttä käsittelevä erikoistiede käy tarpeettomaksi heti, kun kultakin eri tieteeltä aletaan vaatia selvyyttä siitä, mikä asema sillä on olioiden ja niiden tuntemuksen kokonaisuhteydessä. Koko tähänastisesta filosofiasta jää silloin itsenäisenä olemaan vain oppi ajattelusta ja sen laeista — muodollinen logiikka ja dialektiikka. Kaikki muu sisältyy luontoa ja historiaa käsittelevään positiiviseen tieteeseen.

Luonnonkäsityksen mullistus saattoi kuitenkin tapahtua vain sitä mukaa kuin tutkimus tarjosi vastaavaa positiivista tietoa, kun taas historian käsityksessä aiheuttivat ratkaisevan muutoksen jo paljon aikaisemmin sattuneet historialliset tapahtumat. Vuonna 1831 Lyonissa oli ensimmäinen työväen kapina; vuosina 1838—1842 Englannissa kehittyi huippuunsa chartismi, ensimmäinen kansallinen työväenliike. Proletariaatin ja porvariston välinen luokkataistelu työntyi etualalle Euroopan edistyneimpien maiden historiassa sitä mukaa kuin niissä kehittyi toisaalta suurteollisuus ja toisaalta porvariston vastahankittu poliittinen valta. Tosiasiat osoittivat yhä tuntuvammin valheeksi porvarillisen taloustieteen opit pääoman ja työn etujen yhteisyydestä, yleisestä sopusoinnusta ja koko kansan hyvinvoinnista, mikä muka olisi seurauksena vapaasta kilpailusta. Ei voitu tehdä enää olemattomiksi näitä tosiasioita yhtä vähän kuin ranskalaista ja englantilaista sosialismiakaan, joka oli niiden teoreettinen, joskin perin epätäydellinen ilmentymä. Mutta vanha idealistinen historiankäsitys, jota ei oltu vielä kukaan syrjäytetty, ei tuntenut mitään aineellisiin etuihin perustuvaa luokkataistelua eikä yleensä minkäänlaisia aineellisia etuja. Tuotanto ja taloudelliset suhteet esiintyivät siinä vain ohimennen, „kulttuurihistorian” toisarvoisina aineksina.

Uudet tosiasiat pakottivat ottamaan uudelleen tutkittavaksi koko aikaisemman historian, ja silloin selvisi, että *koko* siihenastinen historia, lukuunottamatta alkutilaa, oli luokkataistelujen historiaa ja että nämä keskenään taistelevat yhteiskuntaluokat ovat kulloinkin vallinneiden tuotanto- ja vaihtosuhteiden, sanalla sanoen aikakautensa *taloudellisten* suhteiden tuotteita. Selvisi siis, että kyseisen ajan yhteiskunnan taloudellinen rakenne muodostaa sen reaalisien perustan, josta lähtien viime kädessä on selitettävissä kullekin historian kaudelle ominainen, oikeudellisista ja poliittisista laitoksista, samoin kuin uskonnollisista, filosofisista ja muista käsityksistä muodostunut päällysrakennelma. Hegel oli vapauttanut historiankäsityksen metafysiikasta, hän oli tehnyt sen dialektiseksi, mutta hänen historiankäsityksensä oli

oleellisesti idealistinen. Idealismi oli nyt karkotettu viimeisestä pakopaikastaan, historiankäsityksestä; nyt oli muodostettu materialistinen historiankäsitys ja löydetty tie, jonka kautta ihmisen tietoisuus sai selityksensä hänen olemisestaan eikä hänen olemisensä hänen tietoisuudestaan, kuten aikaisemmin oli selitetty.

Tästä johtuen sosialismi ei esiintynyt nyt enää jonkin nerokkaan järkiniekan satunnaisena keksintönä, vaan kahden historiallisesti syntyneen luokan, proletariaatin ja porvariston, välisen taistelun väistämättömänä seurauksena. Sosialismin tehtävänä ei ollut enää mahdollisimman täydellisen yhteiskuntajärjestelmän suunnitteleminen, vaan sen tehtävänä oli tutkia sitä historiallista taloudellista prosessia, jonka väistämättömänä seurauksena nämä luokat ja niiden välinen ristiriita olivat, ja löytää tämän ristiriidan ratkaisemiskeinot tuon prosessin luomasta taloudellisesta tilasta. Mutta entinen sosialismi oli yhtä jyrkässä ristiriidassa tämän materialistisen historiankäsityksen kanssa kuin ranskalaisen materialismin luonnonkäsitys dialektiikan ja uudemman luonnontieteen kanssa. Entinen sosialismi oli kyllä arvostellut vallitsevaa kapitalistista tuotantotapaa ja sen seurauksia, muttei kyennyt sitä selittämään eikä siis myöskään tekemään siitä loppua; se saattoi vain tuomita sen ilman muuta kelvottomaksi. Mitä enemmän se kiivasteli tästä tuotantotavasta erottamatonta työväenluokan riistoa vastaan, sitä kykenemättömämpi se oli osoittamaan selvästi, mitä tuo riistäminen on ja kuinka se syntyy. Mutta kysymyshän oli toisaalta kapitalistisen tuotantotavan selittämisestä omassa historiallisessa yhteydessään ja tietyn historiankauden välttämättömyytenä, siis myös väistämättömästi tuhoutuvana, sekä toisaalta sen sisäisen, yhä vielä paljastamatta jääneen luonteen ilmituomisesta. Tämä tehtiin *lisäarvon* löytämisen ansiosta. Todistettiin, että kapitalistisen tuotantotavan ja sen suorittaman työläisten työläisten riistämisen perusmuotona on maksamattoman työn anastaminen, että silloinkin kun kapitalisti ostaa työläisensä työvoiman siitä täydestä arvosta, mikä sillä on tavarana tavaramarkkinoilla, hän kiskoo siitä kuitenkin enemmän arvoa kuin itse on maksanut, ja että viime kädessä juuri tästä lisäarvosta muodostuu se arvojen summa, josta omistavien luokkien käsiin kasautuu alati lisääntyvässä määrässä pääomaa. Siten selvisi, miten tapahtuu kapitalistinen tuotanto ja pääomankin tuotanto.

Näistä kummastakin suuresta keksinnöstä: materialistisesta historiankäsityksestä ja kapitalistisen tuotannon salaisuuden paljastamisesta lisäarvon avulla saamme kiittää *Marxia*. Niiden ansiosta tuli sosialismista tiede, ja nyt on lähinnä kysymys sen kehittämisestä pitemmälle kaikissa yksityiskohdissaan ja yhteyksissään.

III

Materialistinen historiankäsitys lähtee siitä väitteestä, että jokaisen yhteiskuntajärjestyksen perustana on tuotanto ja sitä seuraava tuotannon tuotteiden vaihto; että jokaisessa historiallisesti esiintyvässä yhteiskunnassa tuotteiden jako ja samalla yhteiskunnan jakautuminen luokkiin tai säätyihin tapahtuu sen mukaan, mitä ja kuinka tuotetaan ja miten tuotteet vaihdetaan. Näin ollen yhteiskunnallisten muutosten ja poliittisten mullistusten perimmäisiä syitä ei ole etsittävä ihmisten ajatuksista eikä heidän lisääntyvästä ikuisen totuuden ja oikeudenmukaisuuden tuntemuksestaan, vaan tuotanto- ja vaihtotapojen muutoksista; niitä ei ole etsittävä kysymyksessäolevan ajan *filosofiasta*, vaan *taloudesta*. Heräävä tietoisuus siitä, että vallitsevat yhteiskunnalliset laitokset ovat järjettömiä ja epäoikeudenmukaisia, että „järki on muuttunut järjettömydeksi, hyvätyö piinaksi”¹, on vain merkki siitä, että tuotantomenetelmissä ja vaihtomuodoissa on kaikessa hiljaisuudessa tapahtunut muutoksia, joihin aikaisempien taloudellisten olojen mukaiseksi muotoiltu yhteiskuntajärjestys ei enää sopeudu. Tämä merkitsee samalla, että niiden keinojen, joilla poistetaan ilmenneet epäkohdat, täytyy myös — enemmän tai vähemmän kehittyneinä — olla olemassa muuttuneissa tuotantosuhteissa itsessään. Noita keinoja ei ole *keksittävä* omasta päästä, vaan ne on pään avulla *löydettävä* vallitsevista tuotannon aineellisista tosiasioista.

Entä miten on nykyaikaisen sosialismin laita tässä yhteydessä?

Vallitseva yhteiskuntajärjestys on nykyisin hallitsevan luokan, porvariston, luoma — tämä myönnetään nyt verraten yleisesti. Porvaristolle ominainen tuotantotapa, jota Marxin ajoista lähtien on sanottu kapitalistiseksi tuotantotavaksi, ei sietänyt paikkakunnille ja säädyille kuuluvia erioikeuksia eikä myöskään feodaalijärjestelmän aikaisia keskinäisiä henkilökohtaisia siteitä; porvaristo murskasi feodaalijärjestelmän ja pystytti sen raunioille porvarillisen yhteiskuntalaitoksen, vapaan kilpailun valtakunnan, liikkumisvapauden, tavaranomistajien tasa-arvoisuuden, sanalla sanoen kaikkien porvarillisten ihanuuksien valtakunnan. Kapitalistinen tuotantotapa saattoi nyt laajeta vapaasti. Sitten kun höyry ja uusi koneellinen tuotanto oli muuttanut vanhan manufaktuuriteollisuuden suurteollisuudeksi, porvariston johdolla luodut tuotantovoimat alkoivat kehittyä ennenkuulumattoman nopeasti ja ennennäkemättömässä mitassa. Mutta niin kuin aikoinaan manufaktuuriteollisuus ja sen vaikutuksesta pitemmälle kehittynyt käsityö joutuivat ristiriitaan feodaalisten

¹ Mefistofeleen sanat Goethen „Faustista”. *Toim.*

ammattikuntakahleiden kanssa, niin myös suurteollisuus joutuu täydellisemmäksi kehittyttyään ristiriitaan niiden puitteiden kanssa, joihin kapitalistinen tuotantotapa sen puristaa. Uudet tuotantovoimat ovat jo kasvaneet porvarillista käyttömuotoansa laajemmiksi. Tuo tuotantovoimien ja tuotantotavan välinen ristiriita ei ole ihmisten keksimä ristiriita, jollainen on ihmisen perisyynnin ja jumalallisen oikeuden välinen ristiriita, vaan se on todella olemassa objektiivisesti, meidän ulkopuolellamme, riippumatta jopa niidenkin ihmisten tahdosta ja menettelystä, jotka sen ovat aiheuttaneet. Nykyaikainen sosialismi ei ole mitään muuta kuin tämän tosiasiallisen ristiriidan ajatusrefleksi, aatteellinen heijastuma lähinnä sen luokan jäsenten aivoissa, joka siitä välittömästi kärsii, nimittäin työväenluokan jäsenten aivoissa.

Mikä tuo ristiriita sitten on?

Ennen kapitalistista tuotantoa, siis keskiajalla, oli yleistä pientuotanto, joka perustui siihen, että tuotannonvälineet olivat työntekijäin yksityisomaisuutta: vapaiden tai alustalaisasemassa olevien pientalonpoikain maanviljelys, kaupunkien käsityö. Työvälineet — maa, maanviljelyskalusto, verstas, käsityökalut — olivat yksityisten työvälineitä, vain yksityiskäyttöön tarkoitettuja, siis pakostakin vähäisiä, kääpiömäisiä, rajoitettuja. Mutta juuri sen vuoksi ne myös säännöllisesti kuuluivat tuottajalle itselleen. Näiden hajallaan olevien, pienten tuotannonvälineiden keskittäminen, laajentaminen, niiden muuttaminen nykyajan voimallisiksi tuotannon vivuiksi on ollut juuri kapitalistisen tuotantotavan ja sen edustajan, porvariston, historiallinen tehtävä. Miten porvaristo on 15. vuosisadalta alkaen suorittanut tämän historiallisesti kolmen asteen, nimittäin yksinkertaisen kooperaation, manufaktuuriteollisuuden ja suurteollisuuden kautta, sen Marx on kuvannut seikkaperäisesti „Pääoman” neljännessä osastossa. Mutta kuten siinä niin ikään on osoitettu, porvaristo ei voinut muuttaa noita rajoitettuja tuotannonvälineitä valtaviksi tuotantovoimiksi muuttamatta niitä yksityisen henkilön tuotannonvälineistä yhteiskunnallisiksi, vain jonkin *ihmiskokonaisuuden* yhteisesti käytettäväksi tuotannonvälineiksi. Värttinän, käsikangaspuiden ja sepän vasaran tilalle tuli kehrukone, kutomakone ja höyryvasara; yksityisen pikkuverstaan tilalle — satojen ja tuhansien yhteistoimintaa vaativa tehdas. Ja niin kuin tuotannonvälineet, niin myös itse tuotanto muuttui erillisten yksilöiden suorittamasta toiminnasta yhteiskunnan suorittamaksi toiminnaksi, ja tuotteet muuttuivat yksityisten tuotteista yhteiskunnallisiksi tuotteiksi. Langan, kankaan ja metallitavarat, joita nyt valmistui tehtaissa, tuottivat yhteisesti ne monet työläiset, joiden käsien kautta niiden täytyi vuoronperään kulkea ennen kuin ne valmistuivat. Kukaan yksityinen ei voinut sanoa niistä: tuon olen tehnyt *minä*, tuo on *minun* tuotteeni.

Mutta missä tuotannon perusmuotona on yhteiskunnan sisäinen alkuvoimainen, vähitellen ilman suunnitelmaa syntynyt työnjako, siellä tämä työnjako tekee tuotteet muodoltaan *tavaroiksi*, joiden keskinäinen vaihto, osto ja myynti antaa eri tuottajille mahdollisuuden tyydyttää moninaiset tarpeensa. Näin olikin asian laita keskiajalla. Esimerkiksi talonpoika myi maantuotteitaan käsityöläiselle ja osti tältä käsityötuotteita. Tähän erillisten tuottajien, tavarantuottajien, yhteiskuntaan tunkeutui nyt uusi tuotantotapa. Alkuvoimaiseen, *suunnitelmattomaan* työnjakoon, joka oli vallitsevana koko yhteiskunnassa, se toi työnjaon, joka oli järjestetty *suunnitelmallisesti* kussakin eri tehtaassa; *yksilöllisesti harjoitetun* tuotannon rinnalle astui *yhteiskunnallinen* tuotanto. Niiden kummankin tuotteet myytiin samoilla markkinoilla, siis ainakin likipitään samoihin hintoihin. Mutta suunnitelmallinen organisaatio oli alkuvoimaista työnjakoa voimakkaampi; yhteistyön pohjalla työskentelevät tehtaasivat valmistivat tuotteensa halvemmalla kuin erilliset pikkutuottajat. Yksilöllisesti harjoitettu tuotanto joutui tappiolle kaikilla aloilla, yhteiskunnallinen tuotanto kumouksellisesti koko vanhan tuotantotavan. Sen kumouksellistava luonne jäi kuitenkin siinä määrin tunteettomaksi, että yhteiskunnallinen tuotanto vakiintui käytäntöön nimenomaan tavaratuotannon kohottamis- ja edistämiskeinona. Se syntyi yhtyneenä välittömästi jo ennestään olleisiin tiettyihin tavaratuotannon ja tavaravaihdon vipuihin: kaupapääomaan, käsityöhön ja palkkatyöhön. Koska se esiintyi tavaratuotannon uutena muotona, tavaratuotannolle ominaiset omistusmuodot pysyivät senkin osalta täysin voimassa.

Tavaratuotannossa, sellaisessa, jollaiseksi se oli kehittynyt keskiajalla, ei voinut lainkaan nousta sitä kysymystä, kenelle työn tuote kuuluu. Yksityinen tuottaja valmisti sen yleensä omilla työvälineillään ja omin tai perheensä voimin omista raaka-aineistaan, jotka hän useinkin oli itse tuottanut. Hänen ei tarvinnut sitä suinkaan anastaa omakseen, sillä se kuului hänelle aivan itsestään. Omistusoikeus tuotteeseen perustui siis *omaan työhön*. Muiden apu, silloinkin kun sitä käytettiin, jäi yleensä sivuseikaksi, ja se palkittiin usein työpalkan lisäksi vielä muilla eduilla: ammattikuntaoppilas ja kisälli eivät tehneet työtä niinkään ruoan ja palkan vuoksi kuin valmistuakseen mestareiksi. Mutta sitten alkoi tuotannonvälineiden keskittäminen suuriin verstaasiin ja manufaktuureihin, niiden muuttaminen tosiasiallisesti yhteiskunnallisiksi tuotannonvälineiksi. Yhteiskunnallisia tuotannonvälineitä ja tuotteita käsiteltiin kuitenkin niin, kuin ne olisivat olleet edelleenkin yksityisten tuotannonvälineitä ja tuotteita. Jos siihen saakka työvälineiden omistaja oli ottanut omakseen tuotteen, koska se yleensä oli hänen oma tuotteensa ja vieras aputyö oli ollut vain poikkeuksellista, niin nyt työvälineiden omistaja otti

yhä tuotteen omakseen, vaikkei se enää ollut *hänen tuotteensa*, vaan poikkeuksetta *vieraan työn* tuote. Näin siis yhteiskunnallisesti valmistettuja tuotteita eivät ottaneet omikseen enää ne, jotka olivat todella panneet tuotannonvälineet liikkeelle ja todella valmistaneet tuotteet, vaan *kapitalisti*. Tuotannonvälineet ja tuotteet ovat muuttuneet oleellisesti yhteiskunnallisiksi. Mutta ne on kytketty siihen omistamismuotoon, joka edellyttää erillisten tuottajien yksityisesti harjoittamaa tuotantoa, jolloin kukin siis määrää omasta tuotteestaan ja vie sen markkinoille. Tuotantotapa kytketään tähän omistamismuotoon, vaikka se poistaa tämän edellytyksen¹. Tähän ristiriitaan, joka teki uuden tuotantotavan luonteeltaan kapitalistiseksi, *sisältyivät idussaan nykyisyyden kaikki kollisiot*. Ja mitä suuremman vallan sai uusi tuotantotapa kaikilla ratkaisevilla tuotannonaloilla ja kaikissa ratkaisevan taloudellisen merkityksen omaavissa maissa supistaen samalla yksilöllisesti harjoitetun tuotannon mitättömäksi jätteeksi, *sitä räikeämpänä täytyi ilmetä yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen omistuksen yhteensopimattomuuden*.

Kuten sanottu, ensimmäiset kapitalistit tapasivat palkkatyömuodon jo valmiina. Mutta palkkatyö oli ollut vain poikkeuksellista, oheellista, väliaikaista sivuhommaa. Maanviljelijällä, joka aika ajoin oli palkkautunut päiväläiseksi, oli ollut parisen kappala omaa maataan, josta hän hädän tullen oli saattanut elää. Ammattikuntasääntö oli pitänyt huolen siitä, että tämähpäiväisestä kisällistä tuli huomenna mestari. Mutta tähän tuli muutos heti kun tuotannonvälineet muuttuivat yhteiskunnallisiksi ja keskittyivät kapitalistien käsiin. Yksityisen pientuottajan tuotannonvälineiden samoin kuin tuotteidenkin arvo laski yhä enemmän eikä hänen auttanut muu kuin palkkautua kapitalistille työhön. Palkkatyö, joka aikaisemmin oli ollut poikkeuksellista ja oheellista, muodostui säännöksi ja koko tuotannon perusmuodoksi; sivuhommasta, jota se oli ollut aikaisemmin, se muuttui nyt työläisen yksinomaiseksi toiminnaksi. Tilapäisestä palkkatyöläisestä tuli elinkautinen palkkatyöläinen. Elinkautisten palkkatyöläisten määrää lisäsivät sitä paitsi tavattomasti samaan aikaan tapahtunut feodaalisen järjestelmän romahdus, feodaaliherrojen seurueiden hajoaminen, talonpoikain karkottaminen konnuilta jne.

¹ Tässä on tarpeetonta selittää, että vaikka omistamisen *muoto* jääkin samaksi, niin yllä kuvattu prosessi aiheuttaa omistamisen *luonteessa* yhtä suuren mullistuksen kuin tuotannossakin. Otanko omakseni oman tuotteeni vai toisen tuotteen, tässähan on tietysti kaksi peräti erilaista omaksiottamistapaa. Huomautamme ohimennen, että palkkatyö, johon jo idussaan kätkeytyy koko kapitalistinen tuotantotapa, on hyvin vanha; sitä esiintyi vuosisatojen ajan vänittäin ja hajallisesti orjuuden rinnalla. Mutta tämä itu saattoi kehittyä kapitalistiseksi tuotantotavaksi vasta sitten, kun sitä varten olivat muodostuneet historialliset edellytykset. (*Engelsin huomautus.*)

Kapitalistien käsiin keskittyneet tuotannonvälineet toisaalta ja kaiken muun paitsi työvoimansa omistuksen menettäneet tuottajat toisaalta erotettiin lopullisesti toisistaan. *Yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen omistuksen välinen ristiriita ilmenee proletariaatin ja porvariston vastakohtaisuutena.*

Olemme nähneet, että kapitalistinen tuotantotapa tunkeutui erillisten, yksilöllisesti tuotantoa harjoittavien tavarantuottajien yhteiskuntaan, joiden yhteiskunnallinen yhteys toteutui heidän tuotteidensa vaihtona. Mutta jokaisen tavaratuotantoon perustuvan yhteiskunnan erikoisuutena on se, että siinä tuottajilla ei ole valtaa omiin yhteiskunnallisiin suhteisiinsa. Itse kukin tuottaa niillä tuotannonvälineillä, joita hänellä sattuu olemaan, ja erikoisesti omaa vaihtotarvettansa silmällä pitäen. Kukaan ei tiedä, kuinka paljon tulee markkinoille senlaatuista tavaraa kuin hän valmistaa ja kuinka paljon sitä ylipäänsä tarvitaan; kukaan ei tiedä, tarvitaanko todella hänen yksilöllisesti tuottamaansa tuotetta, saako hän korvattua sen tuotantokustannukset ja saako hän sitä lainkaan myydyksi. Yhteiskunnallisessa tuotannossa vallitsee anarkia. Mutta tavaratuotannolla niin kuin jokaisella muullakin tuotantomuodolla on omat erikoiset, sille ominaiset ja siitä erottamattomat lakinsa; ja nämä lait vaikuttavat anarkiaasta huolimatta, anarkiassa itsessään ja anarkian kautta. Ne ilmenevät ainoassa pysyvässä yhteiskunnallisen yhteyden muodossa, vaihdossa, ja vaikuttavat yksityisiin tuottajiin kilpailun pakkolakeina. Nämä tuottajat itsekään eivät siis tunne niitä alussa ja saavat ne ilmi vasta vähitellen pitkäaikaisen kokemuksen tietä. Ne toteutuvat siis tuottajista riippumattomina ja tuottajiin kohdistuvina, heidän tuotantomuotonsa sokeasti vaikuttavina luonnonlakeina. Tuote hallitsee tuottajia.

Keskiajan yhteiskunnassa, varsinkin ensimmäisinä vuosisatoina, tuotannon tarkoituksena oli pääasiallisesti omien tarpeiden tyydyttäminen. Tuotanto tyydytti etupäässä vain tuottajan ja hänen perheensä tarpeet. Siellä, missä vallitsi persoonallinen riippuvaisuussuhde, kuten maaseudulla, sen piti tyydyttää myös feodaaliherran tarpeet. Silloin ei ollut siis mitään vaihtoa, joten tuotteetkaan eivät saaneet tavarana luonnetta. Talonpojan perhe tuotti miltei kaiken, mitä tarvitsi: kotikalustonsa ja vaatteensa sekä elintarvikkeensa. Vasta silloin, kun se alkoi tuottaa ylijäämää, siis enemmän kuin mitä se itse tarvitsi ja suoritti feodaaliherralle luontoisverona, vasta silloin se tuotti myös tavaraa; tästä yhteiskunnalliseen vaihtoon heitetystä, myytäväksi tarjotusta ylijäämästä tuli tavara. Kaupunkien käsityöläisten täytyi tosin jo alun perin tuottaa vaihtoa varten. Mutta hekin valmistivat suurimman osan kulutustarvikkeistaan itse; heillä oli oma puutarhansa ja peltotilkkunsa, he laidunsivat karjaansa yhteisön metsässä, josta saivat myös tarve- ja polttopuunsa; naiset kehräsivät

pellavat, villan jne. Vaihtotarkoituksin tapahtuva tuotanto, tavaratuotanto, oli vasta syntymässä. Siitä johtui vaihdon rajoituneisuus, markkinoiden suppeus, tuotantotavan stabiilius, paikallinen eristyneisyys ulkomaailmasta, paikallisiin puitteisiin rajoittuva yhtyminen, markki¹ maaseudulla, ammattikunta kaupungissa.

Mutta tavaratuotannon laajetessa ja varsinkin kapitalistisen tuotantotavan voittaessa alaa alkoivat myös siihen asti uinuneet tavaratuotannon lait vaikuttaa selvemmin ja voimakkaammin. Vanhat siteet höltyivät, vanhat raja-aidat murrettiin, tuottajat muuttuivat yhä enemmän ja enemmän riippumattomiksi, erillisiksi tavarantuottajiksi. Yhteiskunnallisen tuotannon anarkia alkoi ilmetä ja kärjistyä yhä enemmän ja enemmän. Mutta se tärkein välikappale, jolla kapitalistinen tuotantotapa lisäsi tätä anarkiaa yhteiskunnallisessa tuotannossa, oli anarkian suoranainen vastakohta: sinä oli yhteiskunnallisena tapahtuvan tuotannon lisääntyvä järjestyneisyys jokaisessa yksityisessä tuotantolaitoksessa. Kapitalistinen tuotantotapa teki tällä vivulla lopun vanhasta rauhallisesta stabiiliudesta. Se ei sietänyt rinnallaan vanhoja tuotantomenetelmiä millään teollisuusalalla, jonne se pääsi juurtumaan. Se hävitti vanhan käsityön kaikilla valtaamillaan ammattialoilla. Työala muuttui taistelukentäksi. Suuret maantieteelliset löydöt ja niitä seurannut siirtolaisuus laajensivat monin kerroin menekkialueita ja jouduttivat käsityön muuttumista manufaktuuriteollisuudeksi. Alkoi taistelu, joka ei ollut ainoastaan paikallisten yksityisten tuottajain keskeistä; paikalliset taistelut kasvoivat vuorostaan kansallisiksi, 17. ja 18. vuosisatain kauppasodiksi. Suurteollisuus ja maailmanmarkkinoiden muodostuminen ovat laajentaneet vihdoin taistelun yleismaailmalliseksi ja tehneet sen samalla tavattoman kiivaaksi. Yksityisten kapitalistien samoin kuin kokonaisten teollisuusalojen ja kokonaisten maiden kohdalta olemassaolokysymyksen ratkaisee luonnollisten tai hankittujen tuotantoehtojen suotuisuus. Alakynteen jäänyt syrjäytetään siekailematta. Se on Darwinin mukaista yksilöiden olemassaolotaistelua, joka siirtyneenä luonnosta yhteiskuntaan on monin verroin raivoisampaa. Eläimen luonnontila näkyy olevan inhimillisen kehityksen huippukohtana. Yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen omistuksen välinen ristiriita ilmenee siis *yksityisessä tehtaassa vallitsevan tuotannonorganisaation ja koko yhteiskunnassa vallitsevan tuotannonanarkian vastakohtaisuutena.*

Kapitalistinen tuotantotapa liikkuu näissä molemmissa sille alun perin ominaisen sisäisen ristiriidan ilmenemismuodoissa

¹ Ks. lopussa olevaa liitettä. (*Engelsin huomautus.*)—Engels viittaa tässä tutkielmaansa „Markki”. Ks. *K. Marx ja F. Engels*, Teokset, XV osa, ss. 629—645. *Toim.*

kiertäen ulospääsemättömästi sitä „noidankehää”, minkä jo Fourier siinä keksi. Mutta siihen aikaan Fourier ei voinut vielä nähdä, että tämä kehä käy vähitellen ahtaammaksi, että kiertoliike muistuttaa pikemminkin spiraalia ja että sen, kuten planeettojenkin, loppuna täytyy olla törmääminen keskukseen. Voima, joka pitää yllä yhteiskunnallista anarkiaa tuotannossa, muuttaa ihmiskunnan yhä suuremmaksi käyvältä enemmistöltään proletaareiksi, ja juuri proletaarijoukot ne tekevät viimein lopun tuotannon anarkiaa. Juuri tuota yhteiskunnallista tuotannon anarkiaa ylläpitävä voima tekee suurteollisuudessa käytettävien koneiden loputtomasta parantamismahdollisuudesta pakkolain, joka tuhoutumisen uhalla panee jokaisen yksityisen teollisuuskapitalistin parantamaan koneitaan yhä enemmän. Mutta koneiden parantaminen tekee ihmistyön tietyltä osalta tarpeettomaksi. Jos kohta koneiden käyttöönotto ja niiden määrän lisääminen merkitsee miljoonien käsityöläisten syrjäyttämistä korvaamalla heidät muutamilla konetyöläisillä, niin koneiden parantaminen merkitsee yhä useampien konetyöläisten syrjäyttämistä ja viime kädessä sitä, että käytettävissä olevien palkkatyöläisten lukumäärä kasvaa suuremmaksi kuin pääoma keskimäärin tarvitsee. Näin muodostuu kokonainen teollinen vara-armeija, joksi nimitin sitä jo v. 1845¹, vara-armeija, joka on teollisuuden käytettävissä silloin, kun teollisuus työskentelee korkeapaineen alaisena, ja jonka sitten väistämättömästi seuraava lamakausi heittää kadulle; tämä armeija on ainaisena lyijypainona työväenluokan jaloissa sen taistellessa olemassaolonsa puolesta pääomaa vastaan, sääntäjänä, joka pitää työpalkan alhaisella tasolla pääoman tarpeita vastaavasti. Käy siis niin, että koneet muodostuvat, käyttäkösemme Marxin sanoja, mitä tehokkaimmaksi aseeksi, jota pääoma käyttää työväenluokkaa vastaan, työväline riistää alituisesti työläiseltä elämänvälineet ja työläisen oma tuote muuttuu työläisen orjuuttamisen välineeksi. Käy siis niin, että työvälineiden taloudellistaminen on samalla alusta pitäen mitä häikäilemättömintä työvoiman haaskaamista ja normaalien työedellytysten raiskaamista, että koneet, jotka ovat mitä tehokkain työajan lyhentämiskeino, muodostuvat siksi pettämättömäksi välikappaleeksi, jolla työläisen ja hänen perheensä koko elinaika muutetaan pääoman hyväksi käytettäväksi työajaksi. Näin ollen käy niin, että toisten liikarasituksesta tulee edellytys toisten toimeettomuudelle ja suurteollisuus, joka metsästelee uusia kuluttajia kaikkialla maailmassa, rajoittaa kotimaassa suurten joukkojen kulutuksen nälkäminimiin ja järkyttää siten kotimaisia markkinoita. „Se laki, joka

¹ „Die Lage der arbeitenden Klasse in England” („Englannin työväenluokan asema”. *Toim.*), s. 109. (*Engelsin huomautus.*) — Ks. K. Marx ja F. Engels, *Teokset*, 2. painos, 2. osa, ss. 320—321. *Toim.*

pitää suhteellisen liikaväestön eli teollisen vara-armeijan alati tasapainossa pääoman kasautumisen laajuuden ja voiman kanssa, kahlehtii työläisen pääomaan lujemmin kuin Hefaistoksen kiilat kahlehtivat Prometheuksen kallioon. Se edellyttää pääoman kasautumista vastaavaa kurjuuden kasautumista. Rikkauden kasautuminen toiseen kohtioon on siis samalla kurjuuden, työrasituksen, orjuuden, tietämättömyyden, raaistumisen ja siveellisen alentumisen kasautumista päinvastaiseen kohtioon, ts. sen luokan puolelle, joka *tuottaa oman tuotteensa pääomana*" (Marx, „Pääoma”, s. 671)¹. Muunlaisen tuotteiden jaon odottaminen kapitalistiselta tuotantovalta olisi samaa kuin vaatia, että sähköpariston elektrodit, silloin kun ne on kytketty paristoon, lakkaisivat hajottamasta vettä ja kehittämästä positiivisessa kohdissa happea ja negatiivisessa vetyä.

Olemme nähneet, miten nykyaikaisten koneiden huippuunsa kehittyneet parantumiskyky on yhteiskunnassa vallitsevan tuotannonanarkian vaikutuksesta muuttunut yksityisten teollisuuskapitalistien kohdalla pakkolaiksi, joka pakottaa heidät parantamaan alinomia omia koneitaan, lisäämään alinomia niiden tuotantotehoa. Samanlaiseksi pakkolaiksi muuttuu heidän osaltaan pelkkä tosiasiallinen mahdollisuus laajentaa omaa tuotanto-*piiriä*. Suurteollisuuden valtava laajenemiskyky, johon verraten kaasujen laajenemiskyky on vain lasten leikkiä, ilmenee nyt mistään vastuksesta piittaamattomana laadullisen ja määrällisen laajentumisen *tarpeena*. Tuon vastuksen muodostavat suurteollisuuden tuotteiden kulutus, menekki, markkinat. Mutta markkinain niin ekstensiivistä kuin intensiivistäkin laajenemiskykyä hallitsevat lähinnä tyyten toiset, paljon lievemmin vaikuttavat lait. Markkinain laajeneminen ei voi käydä rinta rinnan tuotannon laajenemisen kanssa. Ristiriita käy väistämättömäksi, ja koskei se voi ratkaista mitään niin kauan, kuin se ei räjäytä rikki itse kapitalistista tuotantotapaa, niin se muodostuu periodiseksi. Kapitalistinen tuotanto luo uuden „noidankehän”.

Todellakin, alkaen vuodesta 1825, jolloin ensimmäinen pula puhkesi, koko teollinen ja kaupallinen maailma, kaikkien sivistyskansojen ja niiden enemmän tai vähemmän barbaaristen lisäkkeiden harjoittama tuotanto ja vaihto ovat suistuneet likipitään kerran kymmenessä vuodessa pois raiteiltaan. Kauppa tyrehtyy, markkinat ovat täpötäynnä, siellä on suuri määrä tuotteita lojumassa myymättöminä, käteinen raha katoaa liikkeestä, luotosta tulee loppu, tehtaat seisovat, työtätekeviltä joukoilta puuttuu elämänvälineitä, sillä he ovat tuottaneet niitä liian paljon, vararikko seuraa vararikkoa, pakkohuutokauppa pakkohuutokauppa. Lamatila jatkuu vuosikautia, tuotantovoimia samoin kuin

¹ Ks. K. Marx, Pääoma, suom. painos, I osa, s. 596. *Toim.*

tuotteitakin haaskataan ja hävitetään suurin määrin, kunnes kertyneet tavaramassat saadaan suuremmin tai pienemmin hinnanalennuksin vihdoin kaupaksi ja tuotanto ja vaihto pääsevät taas vähitellen käyntiin. Aste asteelta vauhti kiihtyy, muuttuu raviksi, teollinen ravi vaihtuu laukaksi, ja tämä taas yltyy teollisen, kaupallisen, luotto- ja keinottelutoiminnallisen esteratsastuksen hillittömäksi neliksi päättyäkseen hengenvaarallisten hyppyen jälkeen jälleen romahduksen hautaan. Ja näin aina uudelleen. Vuodesta 1825 olemme kokeneet tämän jo kokonaista viisi kertaa ja koemme sitä parhaillaan (1877) kuudetta kertaa. Ja näiden pulien luonne ilmenee niin räikeänä, että Fourier osui niiden kaikkien suhteen oikeaan sanoessaan ensimmäistä pulaa yltäkyläisyyden pulaksi, *crise pléthorique*’ksi.

Yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen omistuksen välinen ristiriita kehittyi pulissa väkivaltaiseksi purkaukseksi. Tavarankierto lakkaa joksikin aikaa; kiertokulun välineestä, rahasta, tulee kiertokulun este, kaikki tavaratuotannon ja tavarankiertokulun lait vaikuttavat päinvastaisesti. Taloudellinen ristiriita on kehittynyt huippuunsa: *tuotantotapa kapinoi vaihtotapaa vastaan*.

Sen tosiasian, että tehtaan sisäinen tuotannon yhteiskunnallinen organisaatio on kehittynyt niin pitkälle, ettei se enää sovi yhteen yhteiskunnassa samanaikaisesti vallitsevan tuotannon anarkian kanssa, tämän tosiasian tekee kapitalisteille itselleen kouraaantuntuvaksi pääoman väkivaltainen keskittyminen, mikä pula-aikoina tapahtuu useiden suurkapitalistien ja sitäkin useampien pikkukapitalistien sortumisen tietä. Kapitalistisen tuotantotavan koko koneisto lakkaa toimimasta sen itsensä luomien tuotantovoimien painon alla. Se ei voi enää muuttaa kaikkea tuota tuotannonvälineiden paljoutta pääomaksi; tuotannonvälineet makaavat käyttämättöminä, ja juuri sen tähden täytyy teollisen vara-armeijankin olla toimettomana. Tuotannonvälineitä, elämänvälineitä, käytettävissä olevia työläisiä — kaikkia näitä tuotannon ja yleisen rikkauden aineksia on yllin kyllin. Mutta „yltäkyläisyydestä tulee hädän ja puutteen lähde” (Fourier), koska juuri tuo yltäkyläisyys estää tuotannonvälineitä ja elämänvälineitä muuttumasta pääomaksi. Kapitalistisessa yhteiskunnassa tuotannonvälineet eivät voi näet toimia muuttumatta ensin pääomaksi, ihmistyövoiman riistämisen välineeksi. Tuotannonvälineiden ja elämänvälineiden pääomaominaisuuden välttämättömyys seisoo aaveena niiden ja työläisten välillä. Vain se estää tuotannon esineellisiä ja persoonallisia voimia yhtymästä; vain se estää tuotannonvälineitä toimimasta, työläisiä tekemästä työtä ja elämästä. Toisaalta kapitalistinen tuotantotapa siis todistaa itsensä kykenemättömäksi hallitsemaan kauemmin näitä tuotantovoimia. Toisaalta nämä tuotantovoimat itse pyrkivät yhä voimakkaammin

poistamaan tämän ristiriidan, vapautumaan pääomaominaisuudesta, pyrkivät siihen, että *ne todella tunnustettaisiin luonteeltaan yhteiskunnallisiksi tuotantovoimiksi*.

Juuri tämä valtavasti kasvavien tuotantovoimien muodostuminen pääomaominaisuutensa vastapainoksi, tämä lisääntyvä tuotantovoimien yhteiskunnallisen luonteen tunnustamisen pakko panee kapitalistiluokankin käsittelemään niitä yhä enemmän, sikäli kuin se kapitalististen suhteiden puitteissa yleensä on mahdollista, yhteiskunnallisina tuotantovoimina. Niin teollisen korkeapaineen vaihe rajattomaksi paisuneine luottotoimintoineen kuin kapitalistisia suuryrityksiä romahduttava lamakausikin pakottavat yhteistämään suuria tuotannonvälinemääriä sellaisessa muodossa, jota edustavat erilaiset osakeyhtiöt. Monet näistä tuotannon- ja liikennevälineistä, esim. rautatiet, ovat jo alunperin niin jättiläismäisiä, että niiden osalta kaikki muut kapitalistiset käyttömuodot käyvät mahdottomiksi. Tietyllä kehityksasteella tämäkään muoto ei enää tyydytä; samalla teollisuusalalla toimivat kotimaiset suurtuottajat yhtyvät „trustiksi”, yhtymäksi, säännöstelläkseen tuotantoa; he määrittelevät tuoton kokonaissumman, jakavat sen keskenään, ja tekevät näin etukäteen määräämänsä myyntihinnan pakolliseksi. Mutta koska tällaiset trustit useimmiten hajoavat heti ensimmäisen huonon liikeajan koittaessa, ne aiheuttavat juuri siten vieläkin keskitehtympää yhteistämistä: koko teollisuusala muuttuu yhdeksi suureksi osakeyhtiöksi, kotimainen kilpailu tekee tilaa tämän yhden yhtiön kotimaiselle monopolille; näin kävi jo 1890 Englannin alkalituotannolle, joka nyt kaikkien 48 suuren tehtaan sulaututtua yhteen on joutunut yhden ainoan yhtenäisesti johdetun yhtiön käsiin, jolla on 120 miljoonan markan pääoma.

Vapaa kilpailu muuttuu trusteissa monopoliksi, kapitalistisen yhteiskunnan suunnitelmaton tuotanto perääntyy esiin murtautuvan sosialistisen yhteiskunnan suunnitelmallisen tuotannon edessä. Aluksi tosin vain kapitalistien eduksi ja hyödyksi. Mutta riisto käy tällöin niin kouraantuntuvaksi, että siitä täytyy tulla loppu. Mikään kansa ei tulisi suvaitsemaan trustien johtamaa tuotantoa, sellaista peittelemätöntä pienen kuponginleikkaajajoukkion harjoittamaa koko yhteisön riistoa.

Joko tahi, joko trustien kanssa tai ilman niitä täytyy ¹ valtion, kapitalistisen yhteiskunnan virallisen edustajan, ottaa lopulta

¹ Sanon *täytyy*. Sillä vain siinä tapauksessa, että tuotannon- ja liikennevälineet ovat *todella* kehittyneet niiden osakeyhtiöllistä hoitotapaa pitemmälle ja niiden valtiollistaminen on käynyt *taloudellisesti* väistämättömäksi, vain siinä tapauksessa se merkitsee — nykyisenkin valtion toimeenpanemana — taloudellista edistystä, uutta esiastetta, joka lähentää ajankohtaa, jolloin yhteiskunta itse ottaa haltuunsa kaikki tuotantovoimat. Mutta hiljakkoin, siitä pitäen kun Bismarck ryhtyi valtiollistamispuuhaan, on esiintynyt éraänlaista

haltuunsa tuotannon johto. Ennen kaikkea käy välttämättömäksi muuttaa valtion omaisuudeksi suuret yhteydenpidosta huolehtivat laitokset: posti-, lennätin- ja rautatielaitokset.

Kun pulat paljastavat, ettei porvaristo kykene hallitsemaan pitemmälti nykyaikaisia tuotantovoimia, niin suurten tuotantaja liikennelaitosten muuttuminen osakeyhtiöiksi, trusteiksi ja valtion omaisuudeksi osoittaa, ettei niiden hallitsemiseen tarvita porvaristoa. Kapitalistin kaikkia yhteiskunnallisia tehtäviä hoitavat nyt palkatut henkilöt. Kapitalistilla ei ole enää muuta yhteiskunnallista tehtävää kuin kasata tuloja kukkaroonsa, leikata kuponkeja ja keinotella pörssissä, missä eri kapitalistit kahmivat toinen toisiltaan pääomia. Kapitalistinen tuotantotapa, joka alussa tunki syrjään työläisiä, tunkee nyt syrjään kapitalisteja ja työntää heitä, aivan kuin työläisiä, liikaväestön joukkoon, joskaan ei nyt vielä teolliseen vara-armeijaan.

Mutta tuotantovoimien siirtyminen osakeyhtiöille ja trusteille tai valtion omistukseen ei poista niiden kapitalistista luonnetta. Osakeyhtiöiden ja trustien suhteen tämä on aivan ilmeistä. Nykyaikainen valtio taas on vain laitos, jonka porvarillinen yhteiskunta luo itselleen estääkseen niin työläisiä kuin yksityisiä kapitalistejakin loukkaamasta kapitalistisen tuotantotavan yleisiä ulkoisia edellytyksiä. Minkä muotoinen tahansa nykyaikainen valtio on oleellisesti kapitalistinen laitos, kapitalistien valtio, ideaalinen kokonaiskapitalisti. Mitä enemmän se ottaa tuotantovoimia omistukseensa, sitä täydellisempi kokonaiskapitalisti siitä tulee ja sitä suurempaa kansalaismäärää se riistää. Työläiset jäävät palkkatyöläisiksi, proletaareiksi. Kapitalistisia suhteita ei poisteta, vaan ne päinvastoin kehitetään huippuunsa. Mutta huippukohdassa tapahtuu käänne. Tuotantovoimien valtiollinen omistus ei ratkaise ristiriitaa, mutta siihen sisältyy muodollinen ratkaisukeino, ratkaisumahdollisuus.

valesosialismia, joka paikoitellen on turmeltunut jopa eräänlaiseksi vapaaehtoiseksi lakeijamaisuudeksi ja julistaa ilman muuta sosialistiseksi *kaiken*, vieläpä bismarckilaisenkin, valtiollistamisen. Tosiaankin, jos valtion tupakkamonopoli olisi sosialistista, niin Napoleon ja Metternich olisi katsottava sosialismin perustajiin kuuluviksi. Kun Belgian valtio rakennutti aivan tavallisista poliittisista ja rahataloudellisista syistä tärkeimmät rautatiensä itse ja kun Bismarck valtiollisti ilman mitään taloudellista pakkoa Preussin tärkeimmät rautatiet peikästään niiden parempaa sotilaallista järjestelyä ja käyttöä silmällä pitäen ja saadakseen kasvatetuksi rautatieläisistä hallitukselle äänestyskarjaa sekä ennen kaikkea luoduksi itselleen parlamentin päätöksistä riippumattoman tulolähteen, niin nämä eivät olleet suinkaan sosialistisia askeleita, eivät välittömästi eivätkä välillisesti, eivät tietoisesti eivätkä tiedottomasti. Muutoinhan olisivat sosialistisia laitoksia myös kuninkaallinen merikauppa, kuninkaallinen porsiiniinmanufaktuuri, vieläpä komppanian räätäliiverstaatin armeijassa ja jopa sellainen bordellien valtiollistaminenkin, jota eräs älyniekka suositteli aivan toisissaan Fredrik Vilhelm III:n aikana 30-luvulla. (*Engelsin huomautus.*)

Tänä ratkaisuna voi olla vain se, että todella tunnustetaan nykyaikaisten tuotantovoimien yhteiskunnallinen luonne ja saatetaan siis tuotanto-, omistus- ja vaihtotapa sopusointuun tuotannonvälineiden yhteiskunnallisen luonteen kanssa. Ja tämä voi tapahtua vain siten, että yhteiskunta ottaa avoimesti ja ilman kiertoteitä haltuunsa tuotantovoimat, jotka ovat kasvaneet niin, etteivät sovi minkään muun johtomuodon puitteisiin. Tuotannonvälineiden ja tuotteiden yhteiskunnallista luonnetta, joka nykyään kääntyy tuottajia itseään vastaan ja joka järkyttäen aika ajoin tuotanto- ja vaihtotapaa murtautuu esiin sokeasti vaikuttavana luonnonlakina, väkivaltaisesti ja hävitystä aiheuttaen, tulevat tuottajat käyttämään sillä tavoin hyväksi täysin tietoisesti ja se muuttuu hävityksen ja aika ajoittaisen romahduksen aiheuttajasta itse tuotannon voimakkaimmaksi vivuksi.

Yhteiskunnalliset voimat kuten luonnonvoimatkin vaikuttavat sokeasti, väkivaltaisesti, hävittävästi niin kauan, kuin me emme niitä tunne emmekä ota huomioon. Mutta kun olemme oppineet tuntemaan ne, kun meillä on käsitys niiden toiminnasta, suunnasta ja vaikutuksesta, niin silloin riippuu vain itsestämme se, että alistamme ne yhä enemmän tahtoomme ja käytämme niitä hyväksi saavuttaaksemme tarkoituksemme. Tämä koskee erikoisestikin nykyisiä valtavia tuotantovoimia. Niin kauan kuin kieltäydymme uppiniskaisesti ymmärtämästä niiden luontoa ja luonnetta — ja tätä ymmärtämistä vastaan haraavat kapitalistinen tuotantotapa ja sen puoltajat —, niin kauan nämä voimat toimivat meitä vastaan meistä piittaamatta, niin kauan ne hallitsevat meitä, kuten olemme seikkaperäisesti osoittaneet. Mutta sitten kun ollaan selvillä niiden luonnosta, ne voivat muuttua yhdistyneiden tuottajien käsissä demonisista haltijoista nöyriksi palvelijoiksi. Ero on samanlainen kuin ukkosilman salamoissa esiintyvän hävittävän sähkövoiman ja lennättimeen tai kaarilamppuun kytketyn sähkövoiman välinen ero, samanlainen kuin tulipalon ja ihmisen palveluksessa olevan tulen välinen ero. Kun nykyisiä tuotantovoimia käsitellään niiden vihdoin tiedottua luontoa vastaavasti, yhteiskunnallisen tuotannon anarkian tilalle astuu niin koko yhteiskunnan kuin jokaisen yksilönkin tarpeita vastaava tuotannon yhteiskunnallinen suunnitelmallinen säännöstely. Kapitalistinen omistamistapa, jossa tuote orjuuttaa ensin tuottajan ja sittemmin omistajankin, korvataan sellaisella itse nykyaikaisten tuotannonvälineiden luontoon perustuvalla tuotteiden omistamistavalla, joka merkitsee toisaalta tuotteiden välitöntä yhteiskunnallista omistamista tuotannon ylläpitämisen ja laajentamisen välineinä ja toisaalta tuotteiden välitöntä yksilöllistä omistamista elämisen- ja nautinnonvälineinä.

Muuttamalla väestön valtaenemmistön yhä suuremmalta osaltaan proletaareiksi kapitalistinen tuotantotapa luo voiman, jota

tuhoutumisen uhka pakottaa suorittamaan tämän mullistuksen. Pakottamalla muuttamaan yhä suuremman osan yhteistetyistä suurista tuotannonvälineistä valtion omaisuudeksi, kapitalistinen tuotantotapa itse osoittaa tien tämän kumouksen suorittamiseen. *Proletariaatti ottaa valtiiovallan ja muuttaa tuotannonvälineet lähinnä valtion omaisuudeksi.* Mutta siten se lakkaa olemasta proletariaattina, siten se poistaa kaikki luokkaeroavaisuudet ja luokkavastakohtat ja samalla myös valtion valtiona. Yhteiskunta, joka tähän asti on kehittynyt luokkaristiriitojen pohjalla, on tarvinnut valtiota, ts. riistävän luokan laitosta, joka turvaa sille ulkoiset tuotantoehdot, siis pitää etenkin riistetyt luokan väkivalloin kyseisen tuotantotavan määräämässä sarron tilassa (orjuus, maaorjuus tai alustalaisuus, palkkatyö). Valtio on ollut koko yhteiskunnan virallinen edustaja, sen näkyväksi korporatioksi keskittynyt kiteytymä, mutta sinä se on ollut vain sikäli kuin se on ollut sen luokan valtio, joka on edustanut yksinään koko yhteiskuntaa omalla aikakaudellaan: vanhalla ajalla sinä oli orjanomistajien valtio, keskialjalla feodaaliaateliston valtio, meidän aikanamme sinä on ollut porvariston valtio. Kun siitä vihdoin tulee todella koko yhteiskunnan edustaja, se tekee itsensä tarpeettomaksi. Kun ei ole enää mitään sarronalaisena pidettävää yhteiskuntaluokkaa, kun tulee loppu luokkaherruudesta ja nykyiseen tuotannon anarkiaan perustuvasta yksilöllisestä olemassaolotaistelusta ja poistetaan samalla siitä aiheutuneet ristiriidat ja väkivaltaisuuudet, silloin ei ole enää mitään, mitä pitäisi sortaa ja mikä tekisi tarpeelliseksi erikoisen sortamisivallan, valtion. Ensimmäinen teko, jonka suorittaessaan valtio todella esiintyy koko yhteiskunnan edustajana — tuotannonvälineiden ottaminen yhteiskunnan haltuun — on samalla viimeinen teko, jonka se suorittaa itsenäisesti valtiona. Valtiovallan sekaantuminen yhteiskunnallisiin suhteisiin käy vähitellen tarpeettomaksi ja lakkaa itsestään. Ihmisten hallitseminen vaihtuu esineiden hallintaan ja tuotantoprosessien johtamiseen. Valtiota ei „poisteta”, se *kuolee*. Tältä kannalta on arvosteltava „vapaa kansanvaltio”-fraasia, joka hetkellisesti oli agitatorisesti oikeutettu, mutta viime kädessä tieteellisesti kestämatön. Tältä kannalta on arvosteltava myös niin sanottujen anarkistien sitä vaatimusta, että valtiosta on tehtävä loppu heti paikalla.

Aina siitä pitäen, kun kapitalistinen tuotantotapa astui historian näyttämölle, eri henkilöiden samoin kuin kokonaisten lahkokuntienkin kuvittelemana, usein enemmän tai vähemmän epäselvänä tulevaisuuden ihanteena on ollut se, että yhteiskunta ottaa haltuunsa kaikki tuotannonvälineet. Mutta tämä kävi mahdolliseksi, historiallisesti välttämättömäksi vasta sitten, kun sitä varren olivat olemassa tosiasialliset edellytykset. Sitä, samoin kuin muutakaan yhteiskunnallista edistystä, ei tee mahdolliseksi se,

että käsitetään luokkien olemassaolon olevan ristiriidassa oikeuden, tasa-arvoisuuden yms. kanssa ja vain halutaan hävittää nämä luokat, vaan tietyt uudet taloudelliset edellytykset. Yhteiskunnan jakautuminen riistävään ja riistettyyn, hallitsevaan ja sorrettiin luokkaan oli tuotannon aikaisemman alhaisen kehityksen välttämätön seuraus. Niin kauan kuin yhteiskunnan työ kokonaisuudessaan tuottaa vain hieman enemmän, kuin mitä kaikkien niukkaan toimeentuloon tarvitaan, siis niin kauan kuin yhteiskunnan jäsenten valtaenemmistön kaikki tai miltei kaikki aika menee työhön, niin kauan tämä yhteiskunta jakautuu väistämättömästi luokkiin. Tämän vain orjatyössä raatavan valtaenemmistön rinnalle muodostuu luokka, joka on vapaa välittömästi tuottavasta työstä ja huolehtii yhteiskunnan yhteisistä asioista: työn johtamisesta, valtion toimista, oikeudenhoidosta, tieteistä, taiteista jne. Siis luokkajako pohjautuu työnjaon lakiin. Mutta tämä ei suinkaan merkitse, että luokkiin jakautuminen olisi tapahtunut ilman väkivaltaa ja ryöväystä, vilppiä ja petosta ja että hallitseva luokka, kerran satulaan päästyään, olisi ollut lujittamatta valtaansa työtätekevien luokkien kustannuksella ja muuttamatta yhteiskunnallista johtoa suurten joukkojen entistä kovemmaksi riistoksi.

Vaikkakin luokkiin jakautuminen on täten tiettyssä mielessä historiallisesti oikeutettua, niin vain tietynä aikana, tietyissä yhteiskunnallisissa oloissa. Se johtui riittämättömästä tuotannosta ja sen poistaa nykyaikaisten tuotantovoimien kukkea kehitys. Yhteiskuntaluokkien poistaminen edellyttää itseasiassa sellaista historiallista kehitysastetta, jolloin ei ainoastaan jokin tietty hallitseva luokka, vaan ylipäänsä hallitseva luokka, siis itse luokkaeroavaisuus on muodostunut anakronismiksi, aikansa eläneeksi. Luokkien poistaminen edellyttää siis sellaista korkeaa tuotannon kehitysastetta, jolloin tuotannonvälineiden ja tuotteiden sekä samalla poliittisen vallan, valistusta ja henkistä johtoa koskevan yksinoikeuden joutuminen jonkin tietyn yhteiskuntaluokan käsiin ei ainoastaan käy tarpeettomaksi, vaan muodostuu jopa taloudellisen, poliittisen ja henkisen kehityksen esteeksikin. Tälle asteelle on nyt saavuttu. Porvariston poliittinen ja henkinen vararikko lienee tuskin sille itselleenkaan salaisuus, ja taloudellisen vararikkonsa se kärsii säännöllisesti uudelleen joka kymmenes vuosi. Joka pulakautena yhteiskunta on tukahtua omien tuotantovoimiensa ja tuotteidensa painosta, joita se ei voi käyttää, ja seisoo avuttomana sen järjettömän ristiriidan edessä, että tuottajilla ei ole mitään kulutettavaa, koska puuttuu kuluttajia. Tuotannonvälineiden laajenemisvoima katkoo ne siteet, joilla kapitalistinen tuotantotapa niitä kahlehtii. Tuotannonvälineiden vapauttaminen näistä kahleista on tuotantovoimien katkeamattoman, yhä nopeammin edistyvän kehityksen ja samalla itse

tuotannon käytännöllisesti katsoen rajattoman kasvun ainoa ennakkoehto. Eikä siinä kyllin. Tuotannonvälineiden siirtyminen yhteiskunnan haltuun tekee lopun ei ainoastaan tuotannon nykyisestä keinotekoisesta jarruttamisesta, vaan myös tuotantovoimien ja tuotteiden suoranaisesta haaskaamisesta ja hävittämisestä, mikä seuraa väistämättömästi nykyistä tuotantoa ja kohoaa huippuunsa pula-aikoina. Se säästää edelleen yhteiskuntaa varten suuret määrät tuotannonvälineitä ja tuotteita tekemällä lopun nykyisin hallitsevien luokkien ja näiden poliittisten edustajien järjettömän tuhlaavaisesta ylellisyydestä. Mahdollisuus turvata yhteiskunnallisen tuotannon ansiosta kaikille yhteiskunnan jäsenille toimeentulo, joka ei ainoastaan ole aineellisesti täysin riittävä ja parane päivä päivältä, vaan takaa heille myös tilaisuuden heidän ruumiillisten ja henkisten kykyjensä vapaaseen kehittämiseen ja soveltamiseen, tämä mahdollisuus on olemassa nyt ensi kerran, mutta se on olemassa¹.

Samalla kun yhteiskunta ottaa haltuunsa tuotannonvälineet, loppuu myös tavaratuotanto ja siten tuottajiin kohdistunut tuotteiden herruus. Yhteiskunnallisessa tuotannossa vallinnut anarkia vaihtuu suunnitelmalliseen tietoiseen organisaatioon. Yksilöllinen olemassaolotaistelu lakkaa. Vasta siten ihminen erottautuu tietyssä mielessä lopullisesti eläinkunnasta ja siirtyy eläimellisistä olemassaolonehdoista todella inhimillisiin. Ihmisiä ympäröivät elinehdot, jotka tähän asti ovat hallinneet ihmisiä, joutuvat nyt ihmisten hallintaan ja valvontaan, sillä muuttuessaan oman yhteiskuntaelämänsä valtiaiksi ihmisistä tulee nyt ensi kerran tietoisia, todellisia luonnon valtiaita. Ihmiset tulevat silloin täydellä asiantuntemuksella käyttämään hyväkseen ja siis hallitsemaan niitä oman yhteiskunnallisen toimintansa lakeja, jotka tuntemattomina, heitä hallitsevina luonnonlakeina ovat tähän asti olleet ristiriidassa heidän kanssaan. Ihmiset tulevat nyt säännöstelemään vapaasti omaa yhteiskuntaelämäänsä, joka tähän asti on ollut luonnon ja historian pakottamana ristiriidassa heidän kanssaan. Objektiiviset, tuntemattomat voimat, jotka tähän asti ovat hallinneet historiaa, joutuvat ihmisten valvontaan.

¹ Muutamat numerotiedot antanevat likipitäisen käsityksen uudenaikaisen tuotannonvälineiden tavattomasta kyvystä laajeta jopa kapitalistisen puristuksenkin alla. Giffenin laskelmien mukaan Ison-Britannian ja Irlannin rikkauksien kokonaissumma teki pyöreissä luvuissa:

v. 1814	2 200	miljoonaa	puntaa	eli	44	miljardia	markkaa
v. 1865	6 100	"	"	"	122	"	"
v. 1875	8 500	"	"	"	170	"	"

Mitä tulee pula-aikoina tuhattuihin tuotannonvälineisiin ja tuotteisiin, niin Saksan teollisuudenharjoittajien toisessa kongressissa Berliinissä helmik. 21. p:nä 1878 laskettiin yksistään Saksan rautateollisuuden kärsineen viime pula-aikana 455 miljoonan markan kokonaistappion. (*Engelsin huomautus.*)

Vasta siitä pitäen ihmiset tulevat itse tekemään täysin tietoisesti historiaansa, vasta siitä pitäen tulevat heistä alkunsa saaneiden yhteiskunnallisten syiden seuraukset olemaan etupäässä ja yhä suuremmassa määrässä sellaisia kuin he tahtovat. Se on ihmiskunnan hyppäys välttämättömyyden valtakunnasta vapauden valtakuntaan.

Lopuksi teemme lyhyen yhteenvedon esittämästämme kehityskulusta:

I. *Keskiaikainen yhteiskunta*: Yksilöllinen pientuotanto. Tuotannonvälineet on tarkoitettu yksilölliseen käyttöön, josta syystä ne ovat alkeellisen kömpelöitä, mitättömiä ja heikkotehoisia. Tuotteet tuotetaan välittömästi joko tuottajan itsensä taikka hänen feodaaliherransa kulutettaviksi. Vain siellä, missä tuotanto ylittää tämän kulutuksen, ylijäämä tarjotaan kaupaksi ja se joutuu vaihdettavaksi: tavaratuotanto on siis vasta syntymässä, mutta jo tällä kaudella siihen sisältyy ituna *yhteiskunnallisen tuotannon anarkia*.

II. *Kapitalistinen vallankumous*: Ensinnä yksinkertaisen kooperaation ja manufaktuuri-teollisuuden aikaansaama teollinen muutos. Siihen asti hajallisten tuotannonvälineiden keskittyminen suurverstaaisiin ja niiden muuttuminen siten yksilöiden tuotannonvälineistä yhteiskunnallisiksi tuotannonvälineiksi — muutos, joka yleensä ei koske vaihdon muotoa. Entiset omistumuodot jäävät voimaan. *Kapitalisti* astuu esille: tuotannonvälineiden omistajana hän ottaa omikseen myös tuotteet ja muuttaa ne tavaroiksi. Tuotanto muodostuu yhteiskunnalliseksi toiminnaksi; vaihto ja samalla omistus pysyvät yksilöllisinä toimintoina, eri yksilöiden toimintoina: *yhteiskunnallisen tuotteen ottaa omakseen yksityiskapitalisti*. Tämä on se perusristiriita, josta johtuvat kaikki ne muut ristiriidat, joiden alaisena nykyinen yhteiskunta kehittyy ja jotka suurteollisuus tuo selvästi ilmi.

A. Tuottajan erottaminen tuotannonvälineistä. Työläisen tuomitseminen elinkautiseen palkkatyöhön. *Proletariaatin ja porvariston välinen vastakohtaisuus*.

B. Tavaratuotantoa hallitsevien lakien yhä tuntuvampi ilmeneminen ja voimistuva vaikutus. Hillitön kilpailu. *Ristiriita yksityisen tehtaan yhteiskunnallisen organisaation ja koko tuotannon yhteiskunnallisen anarkian välillä*.

C. Toisaalta koneiden parantaminen, jonka kilpailu on tehnyt jokaiselle yksityiselle tehtailijalle pakkoilaksi ja joka merkitsee samalla yhä lukuisampien työläisten syrjäyttämistä työstä: *teollisen vara-armeijan muodostuminen*.— Toisaalta tuotannon rajaton laajentaminen, mikä niin ikään on jokaiselle tehtailijalle kilpailun sanelema pakkolaki.— Noista molemmista syistä aiheutuu tuotantovoimien tavaton kehitys, kysynnän ylittävä tarjonta, liika-tuotanto, markkinoiden täyttyminen liiaksi, joka vuosikymmenen

kuluttua toistuvat pulat, virheellinen kiertokulku: *toisaalta liiaksi tuotannonvälineitä ja tuotteita, toisaalta liiaksi työläisiä*, joilla ei ole työtä eikä elämänvälineitä. Mutta nämä kaksi tuotannon ja yhteiskunnallisen varallisuuden voimatekijää eivät pääse yhtymään, sillä kapitalistinen tuotantomuoto ei anna tuotantovoimien toimia eikä tuotteiden kiertää, ennen kuin ne ovat muuttuneet pääomaksi, minkä estää juuri se, että niitä on liikaa. Ristiriita on kasvanut järjettömäksi: *tuotantotapa kapinoi vaihtomuotoa vastaan*. Porvaristo ei kykene enää johtamaan omia yhteiskunnallisia tuotantovoimiaan.

D. Tuotantovoimien yhteiskunnallisen luonteen osittainen tunnustaminen, mikä kapitalistienkin on pakko tehdä. Suurten tuotanto- ja liikennelaitosten siirtyminen ensin *osakeyhtiöiden*, sittemmin trustien ja vihdoin *valtion* omistukseen. Porvaristo osoittautuu tarpeettomaksi luokaksi; palkatut henkilöt suorittavat nyt sen kaikki yhteiskunnalliset toiminnot.

III. *Proletaarinen vallankumous*, ristiriitojen ratkaisu: proletariaatti valtaa valtiovallan ja muuttaa tämän vallan voimalla porvariston käsistä luisuvat yhteiskunnalliset tuotannonvälineet valtion omaisuudeksi. Se vapauttaa sillä tavoin tuotannonvälineet niiden aikaisemmasta pääomaominaisuudesta ja antaa niiden yhteiskunnalliselle luonteelle täyden kehittymisvapauden. Suunnitelmallinen yhteiskunnallinen tuotanto käy nyt mahdolliseksi. Tuotannon kehittyminen tekee eri yhteiskuntaluokkien olemassaolosta anakronismin. Sitä mukaa kuin yhteiskunnallisen tuotannon anarkia katoaa, raukeaa myös valtion poliittinen auktoriteetti. Ihmisistä, joista vihdoin on tullut oman yhteiskuntaelämänsä valtiaita, tulee samalla luonnon valtiaita, itsensä valtiaita — vapaita.

Nykyaikaisen proletariaatin historiallisena kutsumuksena on suorittaa tämä uroteko, joka vapauttaa maailman. Tämän mullistuksen historiallisten ehtojen ja samalla sen luonteen perinpohjainen tutkiminen ja siten tämän uroteon suorittajan, nyt sorrettun luokan, tekeminen tietoiseksi oman toimintansa ehdoista ja luonteesta on proletaarisen liikkeen teoreettisen ilmentymän, tieteellisen sosialismin, tehtävä.

Kirjoitettu 1877

*Julkaistu erillisenä kirjasena
ranskaksi Pariisissa 1880,
saksaksi Zürichissä 1883 ja
Berliinissä 1891 sekä
englanniksi Lontoossa 1892*

*Julkaistaan v. 1891 ilmestyneen
saksalaisen laitoksen mukaan
Suomennos saksasta*